

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra psychologie

PROBLEMATIKA AGRESIVITY A ŠIKANY NA 2. STUPNI ZŠ

(šetření na ZŠ Zářečná Tachov)

Bakalářská práce

Hana Kosturová

Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku (2010-2013)

Vedoucí práce: PhDr. Alena Szachtová

Plzeň, květen 2013

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci vypracovala samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Tachově dne 14. dubna 2013

.....
vlastnoruční podpis

Chtěla bych poděkovat své vedoucí bakalářské práce PhDr. Aleně Szachtové za obětavé vedení, podnětné návrhy a konzultace při zpracování jak teoretické tak i praktické části.

Obsah

Obsah	5
Úvod.....	8
1 Šikana.....	9
1.1 Historie šikany.....	9
1.2 Vymezení pojmu	10
1.3 Charakteristika šikany	11
1.4 Druhy šikany	12
1.5 Zvláštní druhy šikany	12
1.5.1 Sexuální agrese	12
1.5.2 Kyberšikana	12
1.5.3 Mobbing.....	13
1.6 Právní definice šikany	13
1.7 Co je a co není šikana.....	14
2 Agrese a agresivita	15
2.1 Agresivita	15
2.1.1 Definice agresivity.....	15
2.2 Agrese.....	17
2.2.1 Kde se v lidech agrese bere?.....	17
2.2.2 Přímá a nepřímá agrese x verbální a fyzická agrese x aktivita a pasivita.....	18
3 Šikana a agresivita ve škole	20
3.1 Prevence šikany ve škole.....	20
3.1.1 Prevence primární.....	21
3.1.2 Prevence sekundární	21
3.2 Stadia šikany.....	22
3.3 Agresor a oběť	23
3.3.1 Agresor	23
3.3.2 Typy iniciátorů šikanování	24
3.3.3 Jiné dělení typů agresorů	25
3.3.4 Oběť	25
3.4 Šikanované dítě	26
3.4.1 Přímé známky šikany.....	26

3.4.2 Nepřímé znaky šikany	27
3.5 Varovné signály pro rodiče	27
3.6 Následky u šikanovaného dítěte	28
3.6.1 Náprava následků šikany	29
3.7 Kdy zahájit vyšetřování šikany?.....	30
4 Vyšetřování šikany.....	32
4.1 Postup při vyšetřování šikany.....	32
4.2 Možnosti spolupráce se zařízeními, které se problematikou šikany zabývají.....	35
4.2.1 Komunity	35
4.2.2 Nevládní organizace (občanská sdružení, nadace)	36
4.3 Lidská práva a právní následky	37
4.4 Trestné činy dětských útočníků při šikanování spolužáků.....	38
4.4.1 Příklady trestných činů, kterých se mohou dopustit dětské agresory	39
4.5 Některé případy šikany z praxe	40
Praktická část	42
1 Téma a cíl výzkumu	42
1.1 Popis zkoumaného vzorku.....	42
1.2 Terén šetření	43
2 Průběh šetření.....	43
2.1 Metoda.....	43
2.2 Pracovní hypotéza	44
3 Sběr dat	44
4 Vyhodnocení dotazníkové šetření	45
4.1 Vyhodnocení dotazníku pro učitele.....	45
4.2 Vyhodnocení dotazníku žáci	49
Zhodnocení hypotéz.....	54
Učitelé	54
Žáci.....	55

Závěr	56
Resumé.....	57
Abstract	57
Seznam literatury	58
Internetové zdroje	58
Přílohy	60
1. Průzkum šikanování – dotazník pro učitele	60
2. Průzkum šikanování – dotazník pro žáky.....	62

Úvod

Motto

„Posmívání, pomluvy, nadávky a facky. Tak začíná šikana. Pojem, který se na českých školách skloňuje více, než by měl. S týráním spolužáků se totiž setkala 40% českých dětí.“ (Nejlepší dětský spot proti šikaně, 2006)

S agresivitou a náznakem či plným projevem šikany se zřejmě setkal každý z nás. Někdo byl pouhým svědkem takového chování, jiný se mohl ocitnout v roli oběti.

V současné době má agresivní chování narůstající charakter. Znepokojujícím faktem je, že je tento problém stále více spojován s dětmi. Téma dětské agresivity, zejména v souvislosti s prostředím základních škol, je v současné době velmi aktuální. Procento dětí, které se se šikanou v nějaké její podobě setkalo, je alarmující. Jedním z důvodů, proč k nárůstu výše popisovaného chování dětí dochází, může být i selhávající výchovná funkce v rodinách, kdy rodiče, v dnešní uspěchané době, preferující materiální prostředky, odsouvají výchovu svých dětí do pozadí nebo se ji snaží přesunout na některé instituce.

S problémy, vyplývajícími z tohoto jednání se velmi často setkávají učitelé na základních školách. Zvládání a řešení dětské agresivity je pak hlavně jejich záležitostí. Jejich práce je velmi zodpovědná a hlavně po psychické stránce klade na učitele vysoké nároky, V neposlední řadě jsou za své svěřence zodpovědní i po stránce právní. Také z tohoto důvodu bylo jedním z cílů mé bakalářské práce ověřit, zda v současné době mají učitelé dostatek informací o šikaně a jestli by byli prokázány případy správně řešit. Dalším záměrem bylo zjistit, zda a jak závažné případy šikany se na 2. stupni konkrétní základní školy vyskytují a také skutečnost, jestli by byli žáci ochotni šikanu řešit se svými učiteli.

V teoretické části této bakalářské práce je vysvětlován rozdíl mezi často zaměňovanými pojmy – agrese, agresivita šikana, jsou zde zahrnuty a vysvětleny základní pojmy, usnadňující orientaci v této oblasti a nastíněny možné postupy při vyšetřování.

Praktická část obsahuje graficky zpracované dotazníkové šetření, provedené mezi žáky a učiteli Základní školy Zářečná v Tachově. Toto šetření se zabývá mírou informovanosti obou skupin v oblasti agresivity a šikany.

1 Šikana

Motto

„Když se začne projevovat, ptáme se proč? Když objevíme důvody, stejně se ptáme proč? Kde vzniká ten první a původní pramen? Dovoluji si říci, že začíná myšlením. Naše myšlenky nás vedou k našemu myšlení a chování. Otázkou je, proč vůbec tyto myšlenky vznikají a kde se berou.

Co nemáme vyřešené v životě, to nám život nastavuje stále dále, abychom začali řešit právě takové situace. Proto hledejme příčinu, řešení a cestu pro děti šikanované a pro děti, které šikanu provádějí. Obecně platí, že je potřeba, aby se změna odehrála nejprve v nás uvnitř. Jak se projevujeme navenek, tak se cítíme uvnitř.“ (Where the seeds of Bulling come from, 2006)

1.1 Historie šikany

Podobný jev už v poněkud kultivovanější podobě dostal název v době starověkého Řecka. Ostrakismus je v původní formě tak zvané střepinové hlasování o vypovězení občana ze starověkých Athén. V současné době je tento pojem používán obecně - ostrakizovat znamená vyloučit jedince z kolektivu.

Ostrakismus byl zaveden v athénské ústavě v roce 510 př. n. l. Spočíval v hlasování občanů pomocí hliněných střepů (řecky ostrakon) o tom, je-li někdo z nich nepřítelem státu. Každý rok, zhruba v našem měsíci lednu, lidové shromáždění rozhodovalo o tom, zda je v daném roce potřeba hlasovat o vypovězení nějaké osoby. Byla - li odpověď kladná, uskutečnilo se hlasování v některém z následujících dnů. Lidové shromáždění hlasovalo tím způsobem, že každý z účastníků napsal na hliněný střep – levný dobový psací materiál – jméno člověka, který podle jeho mínění představoval největší nebezpečí pro obec. Shromáždilo-li se více než 6 000 hlasujících, pak ten, jehož jméno bylo na střepch zmíněno nejčastěji, byl automaticky vypovězen na 10 let z Athén. Do domovského města se po tuto dobu nesměl pod hrozbou smrti vrátit. Dotyčný však nebyl nijak poškozen na majetku, nic mu nebránilo sehnat si prostředníka, který by jeho majetek po dobu jeho nepřítomnosti spravoval. Ostrakismus, původně ustavený jako ochrana proti nastolení tyranie, byl hojně využíván v politickém

boji, kdy dopadal i na schopné a ambiciózní politiky. Docházelo i k případům, že ostrakizovanému byl zvláštním výnosem povolen předčasný návrat. Kupříkladu v době hrozícího perského vpádu roku 480 př. n. l. byl z vyhnanství předčasně povolán osvědčený vojevůdce Aristeidés.

V současnosti je tento pojem používán v sociologii pro jednu z forem sociální kontroly. Ostrakismus je vytěsnění jedince z kolektivu nebo společnosti, jeho částečné nebo úplné ignorování. Je využíván kolektivem jako trest nebo někdy jako forma nátlaku. Nejčastější je v kolektivech dětí a mladých lidí, kde slouží k částečné nebo úplné izolaci neoblíbeného jedince – tedy šikaně

1.2 Vymezení pojmu

“Šikana je systematické zneužívání moci. Je to nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj.“ (Dr. Michal Kolář)

Slovo šikana má původ ve francouzském „chicane“, což znamená „zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd.“

V tomto významu se slovo šikana uplatňuje právě v souvislosti se zneužíváním moci a obtěžováním v byrokratických systémech. Šikanovat tak mohou např. státní úředníci nebo policisté.

Dnes je však častěji používáno jako synonymum pro psychotraumatizaci ve skupině, je označením pro opakované týrání, zotročování, ponižování nebo omezování jedince nebo skupiny jiným jedincem nebo skupinou prostřednictvím agrese či manipulace.

Pojem šikana zavedl J. Příhoda, pražský psychiatr. Právě on veřejně hovořil o šikanování jako jeden z prvních a to v době, kdy se o šikaně hovořit moc nesmělo.

„Co je a není šikana, je velice obtížné rozlišit. Nemůžeme asi hovořit o šikaně, když se jedno dítě druhému posmívá nepravidelně, bez vulgarismů a navíc se tato oběť umí bránit a posměšky vrací. Někdy nemůžeme za šikanu považovat ani rvačku mezi chlapci, kde je jeden z nich evidentně slabší.“ (Vágnerová, 2009.s.73)

Pedagog by měl vždy vycházet ze znalosti třídy, z poměrů mezi žáky, měl by vztahy zkoumat například sociometrickými testy a pozorovat chování a jednání jedinců, skupin a třídy jako celku.

Říčan (1995) vychází ve svém popisu tohoto chování z francouzského slova „chicane“, což znamená, týrání, zlomyslné obtěžování, sužování a pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů v konfrontaci s podřízenými, nebo ve vztahu úředník – klient.

Kolář vystihuje šikanu takto: „Je to takové chování, kdy jeden nebo více žáků, opakovaně a s úmyslem týrá a zotročuje spolužáky a jeho chování je manipulativní a agresivní“. (Kolář, 2001, s.27)

1.3 Charakteristika šikany

Šikana označuje fyzické i psychické omezování či týrání jedince v kolektivu. Dochází k ní ve všech skupinách věkových i sociálních. Setkat se s ní můžeme v jakémkoliv typu škol a školských zařízeních, v armádě, sportovním klubu, ve vězení, ale i v rodině (zaměřena na neoblíbené dítě) či v zaměstnání (podle toho, zda je původcem kolega či nadřízený, mluvíme o mobbingu nebo bossingu).

Varianty šikany jsou velmi různé, stejně jako metody, kterými je prováděna. Zpravidla má agresor nad obětí fyzickou či početní převahu. Následky šikany si do dalšího života odnášejí všichni zúčastnění, největší dopad má ale pochopitelně na oběť.

Někdy bývá jako „šikana“ označováno také byrokratické obtěžování a omezování.

Metodický pokyn MŠMT definuje šikanu takto:

„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“ (Metodický pokyn k prevenci a řešení šikany mezi žáky škol a školských zařízení, 2006)

1.4 Druhy šikany

Fyzická agrese - agresor používá k šikanování oběti fyzické násilí, popřípadě předměty, kterými učiní útok důraznějším (baseballová pálka, batoh apod.).

Slovní agrese a zastrašování - agresor oběti vyhrožuje fyzickým útokem, zastrašuje, nadává jí, vysmívá se nebo jí zastrašuje.

Krádeže, ničení a manipulace s věcmi - agresor oběti ničí a odcizuje věci nebo si věci půjčuje a vrací je znehodnocené (zejména tužky, celý penál a jiné školní pomůcky).

Násilné a manipulativní příkazy - agresor nutí oběť k různým nepříjemným činnostem a úkolům (např. psát za někoho domácí úkoly, nosit a odevzdávat svačiny či kapesné).

1.5 Zvláštní druhy šikany

1.5.1 Sexuální agrese

Sexuální agrese je pojem, který zahrnuje veškeré činy sexuální povahy, které jsou spáchané na druhé osobě bez jejího souhlasu, nebo aniž by z její strany došlo k nějaké provokaci. Nejedná se tedy pouze o znásilnění, jak si většina lidí mylně myslí, ale i o dotyky a hlazení, které si druhá osoba nepřeje a jsou jí nepříjemné. Za sexuální agresi jsou považovány i činy při nichž nedošlo k žádnému fyzickému kontaktu s obětí (slovní narážky či gesta se sexuálním podtextem, sexuální návrhy, nucení ke sledování pornografického materiálu atd.).

K sexuálnímu činu může agresor oběť donutit fyzickým násilím, vydíráním anebo také nenásilně (u dětí), kdy využije jejich bezbrannosti a neinformovanosti.

Obětí se může stát kdokoli- muž i žena „jakéhokoli věku“ stejně tak jako agresorem. Ze statistik však vyplývá, že obětmi se stávají převážně ženy ve věku mezi 15-25 lety, často jsou obětmi také děti. V mnoha případech oběti agresora znají. Jedná se např. o manžela, vlastního či nevlastního otce, bratra, strýce či jiného příbuzného, rodinného známého, vedoucího, spolužáka atd. Nebezpečí tedy hrozí v jakémkoli prostředí a nejen v noci na vylištěné ulici.

1.5.2 Kyberšikana

Kyberšikana (z cizího jazyka: Cyber-Mobbing, Cyber-Bullying, Cyber-Stalking) využívá k obtěžování oběti elektronických prostředků- počítače, telefonu, mobilního telefonu. Za kyberšikanu je

považováno nevhodné kontaktování, vyhrožování, napadání či zesměšňování (pomocí SMS, emailů atd.) nebo jde o jednání, které se děje za zády napadaného (zveřejňování fotek a videozáznamů, kritika a jiné). Agresor vystupuje anonymně, pseudonym mu poskytuje jistou ochranu před odhalením.

1.5.3 Mobbing

Jde o systematické znepríjemňování života člověku na pracovišti. Pokud je četnost alespoň jednou týdně po dobu půl roku, mluvíme o mobbingu.

Existuje několik fází:

- Přicházejí drobné útoky a schválnosti. Agresor, tzv. mobber, šíří o oběti pomluvy, zadržuje jí přístup k informacím. Jde ale dosud o neplánovanou činnost.
- Následuje přechod k mobbingu a systematický psychoteror. Veškeré schválnosti jsou připravované s cílem oběť zlikvidovat, vyvrhnout z kolektivu a vlastně i odstranit.
- Dochází ke konkrétnímu napadání ze strany personálu nebo vedoucího pracovníka. Oběť bývá často označována jako "černá ovce". Následuje vyhrožování výpovědí a mobbing dostává jakési požehnání od vedení.
- V posledním stupni je cíle dosaženo. Vyčerpaná oběť se dopouští přesně těch chyb, které jí zpočátku byly neoprávněně vytýkány a opouští zaměstnání. Síla kolektivu zvítězila.

Společenská nebezpečnost fenoménu je značná. Může být podnětem k sebevraždě (20 % všech sebevražd). Oběť je postupně deptána a připravena o sebevědomí. Následky si někteří lidé nesou celý další život. Šikanu s názvem mobbing můžeme pozorovat téměř u 20 % lidí.

Obranou proti mobbingu je včasná prevence. Příznaky jsou zcela jasné. Pokud na obranu oběť nestačí sama, může se obrátit na různé instituce (úřad práce, odborové organizace, občanská sdružení, psycholog...). Pomoci může i kolega, který se "tažení" proti oběti nezúčastnil. Důležitá je víra v sebe a v žádném případě to nevzdávat. Většinou je právo na straně oběti. (Zvláštní typy šikany, 2013)

1.6 Právní definice šikany

Právní definici šikany v našem právním řádu nenajdeme, nicméně na potřebu komplexního řešení šikany reagovalo Ministerstvo školství, které vymezilo problematiku šikany v metodickém pokynu MŠMT č. 28 275/2000-22 (dále jen „pokyn“). Pokyn dává školám a jejím pracovníkům návod, jak

šikaně předcházet a jak ji řešit. Pokyn však pokrývá pouze školní oblast, neřeší a z povahy věci ani nemůže řešit všechny právní následky šikanování. Ostatní nástroje je nutno hledat v právních předpisech trestního, občanské či správního práva.

Nejčastěji jde o omezování osobní svobody, vydírání, loupež, ublížení na zdraví, vzbuzení důvodné obavy, znásilnění nebo pohlavní zneužití, poškozování cizí věci.

1.7 Co je a co není šikana

V zásadě se dá říci, že škádlení je zábavou pro obě zúčastněné strany. Šikanou se však baví jen agresor, šikanovaný se cítí zraněný a ponížený.

Znaky odlišující šikanu od škádlení: Šikana je záměrná, opakuje se (ne vždy), většinou probíhá dlouhodobě, agrese je samoučelná, útoky jsou obětí nepříjemné, projevuje se nepoměr sil

Někdy bývají do pojmu šikany zařazovány i různé druhy jednání, které násilným nebo jiným způsobem poškozují jedince, ale toto jednání neodpovídá definici šikany. Jedná se například o rvačky mezi přibližně stejně silnými žáky. Za šikanu také nelze považovat vydírání celé třídy velkou skupinou rváčů. Jedná se o nadvládu gangu ve třídě., Tato nadvláda postupem času zřejmě v šikanu přeroste. Také například rasové násilí či kanadské žertíky mohou, ale nemusí být formou šikany.

V dnešní době se někteří učitelé dostávají do postavení, které by mohlo připomínat oběť šikanování. Musí akceptovat chování, které je výsledkem liberální výchovy některých rodičů, např. nadávky, drzosti, odmítání plnění příkazů, dokonce i hrozby násilím. Toto chování se šikanování podobá, ale někteří autoři (Říčan, Janošová, 2010, str. 24) ho za šikanu nepovažují.

2 Agrese a agresivita

Vnější okolnosti nás často nutí k tomu, abychom agresivitu použili ve svém chování, ať už osobním, nebo i v profesním životě. Pokud je tato agresivita přijatelná, může sloužit k posílení autority, sebevědomí, může mít ve své podstatě pozitivní vliv.

Agrese - určitý fakt, určité chování, určitý projev člověka v určité situaci

Agresivita - víceméně trvalá vlastnost, kterou každý máme v nějaké míře a která je v pozadí za oním agresivním chováním – je jeho motivickou základnou

2.1 Agresivita

Agresivita (lat. *Aggressivus* = útočný) – vlastnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresii. V širším smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem. Někdy se tím míní i celkové úsilí organismu dosáhnout uspokojení vlastních potřeb, zejména výživových a pohlavních.

Agresivita je chování dítěte, které je zaměřeno proti vrstevníkovi nebo vrstevníkům (někdy také rodičům nebo vychovatelům, učitelům), které se projevuje útočností – útočným jednáním vůči druhému jedinci. Útok má způsobit uspokojení nějaké potřeby útočícího jedince (potřeba obdivu, prvenství ve skupině...). Průvodním znakem u agresivity dítěte je hněv, podrážděnost, provokace, posmívání.

2.1.1 Definice agresivity

Agresivita (z lat. *Aggressivus*) – útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresii. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem. Je to do jisté míry charakteristický znak osobnosti jedince. V nejširším slova smyslu ji lze definovat jako dispozici k agresivnímu chování. Každý jedinec je vybaven určitou její mírou, jinak by neměl ve společnosti šanci na přežití.

Člověk nadaný vysokou mírou agresivity je náchylný v různých situacích jednat agresivně, se svojí agresivitou těžce bojuje, protože ovládá jeho život a působí vážné komplikace v mezilidské komunikaci. Impulzivně reaguje i na podněty, které by jiný člověk přešel bez povšimnutí, popřípadě by

se nad nimi zasmál. Lidé s vysokou mírou impulzivity mají také větší sklony k urážlivosti, vztahovačnosti, komunikace s nimi bývá obtížná. Mnohdy trpí i tím, že okolí se od nich odtahuje, považuje je za nebezpečné, neschopné domluvy apod.

Člověk s nízkou mírou agresivity je většinou schopen ve vypjatých situacích kompromisu, dohody a smíru. Okolí jej považuje za diplomatického, komunikativního a společenského.

Psychologický slovník vymezuje pojem agresivita dvojím způsobem. V užším slova smyslu se tento termín vztahuje k bojové povaze. V širším pojetí charakterizuje dynamismus jedince, který se osvědčuje, který neutíká ani před potížemi, ani před bojem a ještě v obecnějším smyslu označuje tu základní vložku, díky níž může živá bytost dosahovat uspokojení svých životních potřeb, zejména alimentárních (tj. majících vztah k výživě- pozn. aut.) a sexuálních. Podle mnoha psychologů je agresivita v těsném vztahu s frustrací: dítě, kterému zabraňují ve hře, je nevrle nebo dupe zlostí. Dokonce i lékař, jak vtipně poznamenává Freud, může být nevědomě agresivní vůči některým nemocným, které nedokáže uzdravit. ... Agresivita však může mít i jiné příčiny. ... Agresivita dítěte vzniká nejčastěji z jeho hlubokého neuspokojeného důsledku nedostatku lásky nebo pocitu osobní revalorizace. Když například školák, přestože se upřímně snaží, je trestán, protože neuspokojuje požadavky svých rodičů, ti se k němu chovají velmi nespravedlivě, což může vyvolat vzpouru nezletilého nebo jeho zhroucení. ... Karli se domnívá, že i v naší společnosti by bylo možné zmenšit agresivitu výchovnými prostředky, vyzvedáváním altruistického chování a morálních hodnot. (Sillamy, 2001, s. 12)

V pedagogickém slovníku je pojem agresivita vysvětlen stručněji.

- Útočnost.
- Tendence projevovat nepřátelství, ať už slovně nebo útočným činem. Tendence prosazovat sám sebe, své zájmy a cíle bezohledně, nemilosrdně až brutálně.
- Tendence ovládnout sociální skupinu, získat takové postavení, které umožňuje vnucovat jí určité
- názory, rozhodovat o její činnosti a osudu jednotlivých členů

(Průcha, 2009, s. 13).

Z uvedených definicí můžeme usuzovat, že agresivita je jev, který má ve své podstatě negativní konotaci. Člověk je přímo či nepřímo během svého života účasten mnoha situací, způsobit chování a jednání lidí. Dívat se na agresivitu musíme velmi důkladně, abychom pochopili podstatu tohoto jevu, dokázali o něm diskutovat, uměli analyzovat možné příčiny a následky. Zároveň je nutné všem potenciálním aktérům agresivního chování předcházet, umět eliminovat či dokonce úplně odstranit agresivní chování ve prospěch svůj, ale i ve prospěch samotného agresora.

Podle Čermáka (1999) záleží na tom, jak chápeme fenomén *agrese*. Pro někoho může být agrese „násilným narušením práv jiného člověka, je to projev ofenzivního jednání.“ Jiní však mohou agresi chápat jako projev asertivního jednání. V jiném případě může být agrese vysvětlena jako součást normálního chování, která je kvůli určitým podnětům uvolněna, tak aby uspokojila životní potřeby nebo aby „překonala ohrožení fyzické nebo psychické rovnováhy.“ Mluvíme poté o agresi, která má člověka chránit a není zaměřena na zničení oponenta. Dalším možným vysvětlením pojmu agrese je agrese jako donucovací způsob jednání, kde je primárním cílem získání moci nad druhým člověkem. Někde si může také libovat v ubližování jejím lidem nebo okolí. (Čermák, 1999, s. 9)

2.2 Agrese

Agrese (z lat. ad-gredior, přistoupit blízko, napadnout) je v psychologicko-sociologickém pojetí chování, které vědomě a se záměrem ubližuje, násilně omezuje svobodu a poškozují jiné osoby nebo věci. Agrese, ať již fyzická či verbální, může vzniknout v afektu nebo se může jednat o agresi instrumentální (úmyslný faul při sportu). Náhodně způsobené zranění nelze považovat za agresi.

Na otázku co je to vlastně agrese by se dalo poměrně jednoznačně odpovědět, že je to projev agresivity v chování jedince. Jedná se o nejjednodušší definici, která je ovšem velmi obecná. Agrese celkově obsahuje široké spektrum projevů. Může být porušována za násilné narušení práv jiného člověka, ale také za asertivní chování.

Jiná definice agrese ji považuje za jednání, které je provedeno se záměrem ublížit nějaké osobě nebo ji přimět k tomu, aby mu vyhověla. Kromě fyzické agrese může jít o psychická či emocionální zranění, jako je zastrašování, zostouzení, vyhrožování apod. (Čermák, 1999, s.10-11)

2.2.1 Kde se v lidech agrese bere?

Existují dva názory na kořeny agresivity. První předpokládá, že agresivita je něco vrozeného, nějaký pud, který máme v různé míře všichni, a který se musí vybit. Je možné pouze tlumit formy

tohoto vybíjení, usměrňovat je, ale nelze jim zabránit. Další názor tvrdí, že člověk se agresivním teprve stává vlivem působení prostředí, výchovy v rodině, ve škole, v partě nebo sledováním akčních filmů. Takto pojatou agresivitu je možné ovlivnit. Většina současných odborníků se přiklání k názoru, že se jedná o kombinaci obou vlivů.

Ovlivňující faktory:

- vrozený pud, jeho míra je geneticky daná, vrozená dráždivost nervového systému lze usměrňovat formy vybíjení, ale nelze odstranit
- získaná vlastnost působením prostředí, výchova v rodině (nápodoba, identifikace s agresivním rodičem, zážitek kdy se agrese osvědčila) ve škole, v partě, vliv filmů atd., míra frustrační tolerance, toto lze ovlivnit a případně odstranit
- biologická determinace získaná, těhotenství, porod, úrazy, chemické reakce v mozku, poškození spojení mezi mozkovou kůrou frontálního laloku s hlouběji uloženými strukturami

2.2.2 Přímá a nepřímá agrese x verbální a fyzická agrese x aktivita a pasivita

Jedinec může být napadnut přímo fyzicky – tzn. kopnutí, pohlavek apod., projevem nepřímé fyzické agrese je ničení majetku oběti.

Přímá verbální agrese se projevuje zesměšňováním, nadávkami, osočováním. Za nepřímou verbální agresi považujeme pomluvy, nevhodné poznámky či žerty. Do této kategorie lze zařadit i “symbolickou agresi” – zesměšňující básně, kresby apod.

Co se týče aktivity a pasivity, zde je rozdíl naprosto patrný. Jedinec se na agresi buď podílí aktivně, nebo se, v případě pasivity, stává pouze přihlížejícím.

Na základě kombinace těchto tří faktorů můžeme hovořit o osmi druzích agrese:

- **Fyzická aktivní přímá agrese**

Znamená bití oběti, fyzické ponižování, nucení k ponižujícím úkonům, využívání fyzické převahy nad obětí. Konkrétně bití, kopnutí, pohlavek atd.

- **Fyzická aktivní nepřímá agrese**

Jedná se o najmutí jiného člověka k ublížení oběti. Původní agresor pouze přihlíží tomu, jak je oběti ubližováno. Většinou vymýšlí způsoby. Jak to udělat, sám se však na ubližování a samotné agresi nepodílí.

- **Fyzická pasivní přímá agrese**

Fyzické bránění někomu v dosahování jeho cílů – ve školním prostředí poměrně častá agrese. Jedná se o ničení pomůcek, které jsou nutné pro úspěch v některém z předmětů, např. rozlámání tužek, pravítek, v chemii a biologii záměrné znehodnocování pokusů. Tato agrese se ve velké míře vyskytuje i při praxích na středních odborných učilištích, kdy spolužáci záměrně zničí jinému dokončený výrobek apod.

- **Fyzická pasivní nepřímá agrese**

Jedná se o odmítnutí splnění některých požadavků, např. uvolnění místa v lavici, splnění zadaného úkolu, pasivita k pokynům učitele, odmítnutí pomoci postiženému spolužákovi.

- **Verbální aktivní přímá agrese**

Ve školním prostředí jedna z nejčastějších agresí. Můžeme zde hovořit o nadávkách,, urážkách, znevažování, slovním ponižování. Je nutné poznamenat, že jedni nepovažují tuto agresi za něco nenormálního, naopak, v mnohých případech se člověk zásobený širokou paletou různých nadávek a vulgárních výrazů stává sociometrickou hvězdou třídy.

- **Verbální aktivní nepřímá agrese**

Jde o rozšiřování pomluv, které ubližují druhému. O tomto typu agrese lze hovořit, pokud se v třídním kolektivu objeví první stadium šikanujícího chování – ostrakismus. Jedná se o mírné, většinou psychické ubližování spolužákovi, pomlouvání jeho chování, oblečení, účesu apod. Do této kategorie patří i posměch. Naprosto typickým příkladem této agrese je záměrné špatné napovídání spolužákovi při zkoušení.

- **Verbální pasivní přímá agrese**

Tato forma agrese se projevuje např. neodpovídáním na pozdrav spolužákům či učitelům, záměrné neodpovídání na otázky apod.

- **Verbální pasivní nepřímá agrese**

Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé. (Agrese v mezilidských vztazích, n.d.)

3 Šikana a agresivita ve škole

Šikana ve škole není novinkou, je patrně stejně stará jako škola sama. Vědecká diskuse o šikaně však započala až v roce 1969 ve Skandinávii a až na konci osmdesátých let 20. století byly publikovány výzkumy i jinde ve světě (Velká Británie, USA, Austrálie, Japonsko, Nizozemsko, Kanada). Impulzem byly alarmující znaky, které vykazuje šikanování dnešní doby. Dochází k nárůstu počtu případů šikany, nárůstu brutality a rafinovanosti a naopak klesá věk aktérů šikanování. Nově se objevuje fenomén „šikanovaného učitele“. (Bendl, 2003, s.14-15)

Ministerstvo školství šikanu definuje následovně:

„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“ (Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 28 275/2000 – 22 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení)

3.1 Prevence šikany ve škole

Prevenci šikany je nutné provádět na místech, kde se šikana dosud neprojevovala nebo nebyla zatím vyzorována, ale i tam, kde se již šikana projevila, kde došlo k jejímu řešení, byla přijata konkrétní opatření k jejímu odstranění, a kde se všechny zainteresované strany snaží, aby se podobné jednání již nikdy neopakovalo.

Je nutné konstatovat, že i u problematiky šikany, platí stejné pravidlo jako v jiných oblastech a to je skutečnost, že snazší a levnější je provádět včasnou prevenci, než přijímat následná represivní opatření. (Říčan, 1995, s.71)

3.1.1 Prevence primární

Tento způsob prevence lze použít v případech, kdy ještě k šikanování nedošlo. Jejím základem je podat dostatek informací o šikaně žákům, učitelům i rodičům žáků vytvořit ve škole co největší množství preventivních aktivit. K tomu lze využít například školní programy minimální prevence nebo preventivní programy různých občanských sdružení například KOTEC či PREV CENTRUM.

3.1.2 Prevence sekundární

Využívá se v případech, kdy již k šikanování došlo, a proto je nutné vytvořit takové podmínky a přijmout taková opatření, aby se podobná situace již nemohla opakovat. Míněno je hlavně důsledné vyšetření případů šikany, přijetí vhodných pedagogických opatření a důsledná další práce nejen s obětí a agresorem, ale i s jejich rodiči.

Schéma prevence školní šikany podle Koláře:

1. specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity
2. odborné služby rezortu školství jako například pedagogicko psychologická poradna, středisko výchovné péče, speciálně pedagogická centra, diagnostický ústav
3. spolupráce škol s odborníky z jiných rezortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování
4. pomoc a podpora ministerstva a krajských úřadů školám při vytváření minimálních preventivních programů
5. kontrola škol ze strany České školní inspekce, MŠMT a krajských úřadů.
6. monitorování situace a zabezpečení ochrany práv dětí nevládními organizacemi například Amnesty International, občanským sdružením proti šikanování

Prevenčí šikany ve škole se zabývá také pokyn MŠMT č. 28 275/2000-22, který navazuje na pokyn MŠMT .j.14514/2000-51 o řešení sociálně patologických jevů na škole.

Prevenčí a řešením šikany na škole se zabývá především článek 3, kde jsou zakotveny povinnosti školy v prevenci a řešení šikany.

Za aktivity v oblasti prevence šikany mají odpovědnost ředitelé jednotlivých škol.

K jejich povinnostem patří hlavně:

- seznámit učitele, žáky a výchovného poradce školy s problematikou šikany a zajistit, aby byli proškoleni a dále vzdělávání pedagogové
- zajistit, aby byli všichni pedagogové seznámeni s postupem školy pro oznamování a vyšetřování případů šikany, aby byla vedena řádná evidence o výskytu všech případů šikany nebo agresivního chování
- spolupracovat s odbornými orgány ministerstva školství
- jmenovat metodika školní prevence šikany
- spolupracovat s pedagogy, žáky a jejich rodiči při řešení případů šikany
- postarat se o kvalitní a funkční dohled pedagogů nad žáky o přestávkách
- stanovit pravidla chování a sankce za jejich nedodržování ve školním řádu. Šikana z právního hlediska. (on line) (cit. 2013-15-3) Dostupný z: www.sikana.cz/sikana.prav.rozb.html

3.2 Stadia šikany

Pro správný přístup při vyšetřování šikany a jejím řešení je třeba zjistit, v jakém stádiu se šikany se skupina (třída) nachází. Zatímco první dvě stadia může řešit škola sama, v pokročilejších stádiích je nutné obrátit se na odborníky.

1. stádium: zrod ostrakismu (ostrakizovat znamená vyloučit jedince z kolektivu)

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

2. stádium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odregovávají nepříjemné pocity - například z očekávané těžké

písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

3. stádium (klíčový moment): vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro“. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

4. stádium: většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

5. stádium: totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. (Bendl. 2003, s.29-31)

3.3 Agresor a oběť

3.3.1 Agresor

Osobnost agresora (iniciátora šikany) může mít několik různých podob. Jedním z majoritních společných znaků agresorů je absence morální výchovy a morálních hodnot. Její příčiny je možné hledat již v rodině; nezřídka bývají agresori dětmi rodičů - agresorů a postrádajících morální uvědomění. Tito mladí lidé nemají žádné vědomé pocity viny, netrápí se skutečností, že někomu ublížili, a zasloužený trest vnímají jako křivdu. Těmto jedincům chybí jakýkoliv náhled na nemorálnost jejich jednání.

Osobnosti šikanujících dětí (agresorů) mívají několik typických charakterových znaků:

- snaha dominovat a ovládat okolí
- kladný vztah k projevům agrese (tyto děti bývají většinou tělesně zdatné)
- sklony k sadismu, sobectví a sebestřednosti
- nedostatek morálního citění, absence pocitů viny, lítosti
- nedostatek sebereflexe (zasloužený trest vždy vnímají jako křivdu)

3.3.2 Typy iniciátorů šikanování

1. typ - hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy - narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností.

Vnější forma šikanování: Šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních

Specifika rodinné výchovy: Častý výskyt agrese a brutality rodičů. Jakoby agresori násilí vraceli nebo ho napodobovali. Citový chlad ze strany rodičů, ponižování, lhostejnost až nepřátelství, fyzické a psychické násilí, časté bití a tělesné tresty.

2. typ - velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu.

Vnější forma šikanování: Násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků

Specifika rodinné výchovy: Časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.

3. typ - "Srandista", optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídká oblíbený a vlivný.

Vnější forma šikanování: Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních, patrná snaha vypíchnout "humorné" a "zábavné" stránky

Specifika rodinné výchovy: Nejsou zaznamenána významnější specifika. Pouze v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině

Výše uvedené typy agresorů pocházejí ze všech společenských vrstev. V rodinách často dochází k výchovnému zanedbání. Rodiče často nemají kvůli svému podnikání nebo kariéře na děti čas a tuto skutečnost se snaží vynahradiť nepřiměřeně velkým kapesným a luxusem. Často se jedná o děti z vyšších společenských vrstev, které si díky dostatkům peněz mezi svými vrstevníky získají uznání a vliv a zneužívají toho. Učitelé a ředitelé škol se často bojí proti těmto dětem zakročit, protože jejich rodiče často bývají vlivnými sponzory škol. (Říčan, Jarošová, 2010, s 77-78)

3.3.3 Jiné dělení typů agresorů

- Emocionálně reaktivní typ agresorů se nechá snadno vyprovokovat. Jsou náchylní k emocionálním reakcím. Agresivní chování může být vyprovokováno i nedorozuměním, které si násilník vysvětlí nepřátelsky.
- Instrumentální typ prostřednictvím agrese cílevědomě a promyšleně uspokojuje svoje potřeby a dosahuje cílů (moc, peníze, postavení). Agresi iniciuje, jedná chladně a se záměrem oběti uškodit. Má potřebu ovládat druhé, čímž může zakrývat svůj vlastní strach.
- Nadměrně kontrolující typ agresora přes silnou potřebu jakékoli projevy agrese potlačuje. Navenek působí jako slušní a zdvořilí lidé. Vnitřně však nahromaděnou agresi trpí. Jednou však vybuchnou a taková nečekaná agrese může nabýt extrémních podob. Poté se opět vrátí k potlačování.
- Násilník, který má potěšení z krutosti se agrese dopouští proto, že utrpení, ponížení a strach jiných v něm vyvolává potěšení. Rád ponižuje a vidí strach. Chce si dokázat, že si zaslouží respekt nebo trpí nedoceněností.
- Mezi deviantní násilníky řadíme jedince s některou sexuální deviací, např. agresivní sadisty, nekrofilní sadisty, tušéry a frotéry. Na sexuálním násilí se však devianti podílejí jen z části.

3.3.4 Oběť

Oběť šikany (ten, kdo je šikanovaný) je dítě, které je delší dobu objektem agrese jiných; je terčem fyzických útoků, posmívání a zesměšňování. Obětí šikany bývá zpravidla dítě, které se nenaučilo být dostatečně asertivní na to, aby se dokázalo samo ochránit. Obecně lze konstatovat, že i oběť šikany se dá vytipovat. Ohroženější a rizikovější bývají většinou děti z rodiny, kde chybí otec nebo kde je

hyperprotektivní výchova, v rámci které se dítěti „umetá cestička“, a kdy jej většinou matka svou péčí svazuje.

Obětí bývá často jedinec, který se nějak odlišuje. Spektrum odlišností je velké, nejčastěji jsou šikanováni jedinci handicapovaní vzhledově, sociálně či fyzicky, lidé úzkostní, plaší, či ti, kteří se odlišují rasově, národnostně, vyznáním nebo chováním. Stejně tak se může obětí stát nový člen skupiny (nový žák, spolupracovník).

V případě obětí šikany se dají vysledovat určité rysy v chování a jednání těchto obětí, které agresori umí velmi dobře vycítit a zcela efektivně využít pro své cíle:

- fyzická odlišnost (děti tělesně slabé, handicapované, obézní, děti s jinou barvou pleti...)
- socio-ekonomická odlišnost (děti ze sociálně slabých rodin, které si nemohou dovolit koupit věci, které mají ostatní, nemohou trávit volný čas jako vrstevníci, nemohou se značkově oblékat.)
- psychická odlišnost (viditelná bojácnost, nízká sebedůvěra, sebekritičnost, přecitlivělost, ale také různá míra inteligence - jak výrazně snížená, tak i vysoce nadprůměrná)
- nápadné vnější znaky (zrzavé vlasy, odstáté uši či nošení dioptrických brýlí), vnější nápadnost je často pro agresora oblíbenou záminkou k napadení oběti, kterou si vybrali z jiné příčiny

Mohli bychom sem také zařadit objektivní sociálně znevýhodňující sociální znaky, jako je např. rozštěp rtu, koktavost, invalidita, které děti často neurotizují a tím se snadno stávají terčem posměchu. (Říčan, Jarošová, 2010, s.59-62)

3.4 Šikanované dítě

Protože je šikana nebezpečná, měli by si rodiče a zejména učitelé všímat i nenápadných známek změn v chování, které mohou pozorovat u dítěte doma i ve škole. Hovoříme hlavně o dětech, u kterých můžeme vyzorovat vlastnosti, které jsme popsali jako typické pro oběti šikany.

3.4.1 Přímé známky šikany

- rvačky, kdy jeden z účastníků je výrazně slabší a snaží se jim vyhnout
- šťouchání, rány, kopání, které sice nejsou na první pohled moc silné, ale když sledujeme pozorně, je nápadné, že se oběť nebrání

- posměch – posměšná přezdívka, nadávky, hrubé žerty na účet oběti, smích když špatně odpoví na otázku učitele, ponižování
- kritika – výtky pronášené s nenávisí a nepřátelstvím, popř. pohrdavý tón
- příkazy – zejména příkazy pronášené panovačným tónem, nutí dítě se kamarádům podřizovat a posluhovat jim

3.4.2 Nepřímé znaky šikany

- špinavé nebo poškozené oblečení
- častá absence, případně i neomluvené hodiny, vyhýbání se hlavně tělesné výchově
- školní prospěch, který se náhle zhoršuje
- dítě je smutné, depresivní, nešťastné, často pláče
- strach promluvit před třídou, nejistota, ustrašenost
- přestávce je často v blízkosti učitele, do třídy se vrací na poslední chvíli
- dítě je často samo, ostatní o něj nejeví zájem, nemá ve třídě kamarády
- má odřeniny, škrábance, modřiny nebo jiná drobná poranění, která nedovede uspokojivě vysvětlit
- dítě často postrádá nějaké své věci nebo je má poškozené, znečištěné nebo rozházené
- málokdy svačí, protože jídlo dalo svému “kamarádovi”
- nechce vysvětlit, proč má poškozené, špinavé nebo ztracené věci nebo používá velmi nepravděpodobné výmluvy

3.5 Varovné signály pro rodiče

- Za dítětem domů nedochází žádný spolužák ani kamarád.
- Dítě je zaražené, smutné a nemluví o tom, co se děje ve škole.
- Špatně usíná, zdají se mu hrůzostrašné sny, křičí ze spaní.

- Dochází ke zhoršení prospěchu, je nesoustředěné a často bez zájmu.
- Před odchodem do školy nebo při příchodu ze školy si dítě stěžuje na zdravotní problémy.
- Dítě často navštěvuje lékaře - má zvýšenou absenci, někdy i neomluvené hodiny.
- Do školy a ze školy chodí oklikami, může chodit i za školu.
- Domů přichází s roztrhaným oblečením, poškozenými školními pomůckami nebo bez nich.
- Často potřebuje peníze, ztrácí kapesné, kupuje fiktivní školní pomůcky a neplatí obědy.
- Dítě může chodit domů hladové, přestože dostává svačiny a má zajištěné obědy ve škole.
- Nedokáže přesvědčivě vysvětlit svoje zranění.
- Nechce chodit na tělesnou výchovu, má odřeniny, škrábance nebo řezné rány, které se nedají uspokojivě vysvětlit.
- Je osamocené, s nikým se nebaví, nemá kamaráda, má často smutnou náladu, působí nešťastně a ustrašeně, stává se uzavřeným.
- Dítě trpí poruchami soustředění, je smutné natolik, že se u něj může vyvinout patologický smutek - deprese.
- Vyhrožuje sebevraždou nebo se o ni dokonce pokusí.

(Fieldová,2009, s.45-47)

3.6 Následky u šikanovaného dítěte

V dlouhodobém horizontu může šikana vést k poškození fyzického a psychického zdraví. Poškození bývají mnohdy nevratného charakteru, osobnost jedince je narušena dříve, než se stačila plně rozvinout.

- Dochází k přetrhání citových vazeb na své nejbližší.
- Ponižování lidské důstojnosti vedoucí ke ztrátě důvěry k autoritám, která je doprovázená ztrátou iluzí o celé společnosti, která nedokáže garantovat alespoň minimální ochranu před násilím slabým a bezbranným jedincům společnosti.(Fieldová,2009, s.64-71)

3.6.1 Náprava následků šikany

Jestliže dojde k úspěšnému vyšetření konkrétního případu šikany, musí ještě následovat druhá fáze a tou je náprava vzniklých škod a přijetí pedagogických opatření. Podle Stejskala se právě tato druhá fáze ve školách často nedaří realizovat a oběti šikany odcházejí do jiných škol. (Říčan, Janošová, 2010, s. 91) Při řešení výše popisovaných situací, by vedení školy mělo vycházet z pokynu MŠMT č. 14 144/98-22 Spolupráce škol a předškolních zařízení s policií ČR při prevenci a vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané.

K vyřešení situace po ukončení šetření šikany, může škola podniknout například tyto kroky:

- oznámit výsledek vyšetřování šikany před celou třídou
- provést pohovor s agresorem a jeho rodiči
- zajistit důslednou další ochranu oběti, to znamená neustále sledovat situaci a vztahy ve třídě, spolupracovat s výchovným poradcem nebo školním psychologem

Všechny tyto kroky vedou k tomu, aby byla zajištěna co možná největší ochrana oběti, ale je třeba dát také možnost agresorovi, aby své jednání napravil. To znamená snažit se o posilování jeho etické výchovy, probudit v něm smysl pro empatii, soucit a povzbudit uvědomování si viny. Změna chování agresora se musí objevit ve vztahu k oběti, například tím, že se z vlastního rozhodnutí oběti omluví.

S obětí pracujeme především v tom smyslu, že posilujeme její sebevědomí. Je-li to nutné je možno využít psychologické vyšetření oběti, zařazení psychoterapie nebo psychologické péče o oběti šikany ve skupinách. (Říčan, Janošová, 2010, s. 97-100)

V neposledním případě je nutné, aby škola, kde k šikaně došlo, pracovala také s rodiči a to jak s rodiči oběti, tak s rodiči agresora.

Rodičům oběti:

- by se škola měla omluvit za to, že nedokázala jejich dítě dostatečně ochránit
- by měli být důsledně informováni o průběhu a výsledku vyšetřování
- by měla být školou nabídnuta odborná poradenská péče, která se zaměří na to, aby bylo dítě méně ohroženo podobným jednáním

Rodiče agresora:

- přistupovat k nim věcně a vstřícně
- nabídnout jim spolupráci při řešení chování jejich dítěte
- informovat je věcně a přesně o průběhu a výsledcích vyšetřování
- konfrontovat je s realitou, oznámit jim sankce a navrhnout nezbytná opatření, například přeřazení dítěte do jiné třídy nebo školy
- upozornit na nutnost případného psychologického vyšetření
- upozornit je, že chování dítěte bude pečlivě sledováno
- informovat je průběžně o dalším chování dítěte (Bendl, 2003, s. 165-167)

Protože k případům šikany ve školách dochází stále častěji a školy mají za bezpečnost svých žáků zodpovědnost, vydalo MŠMT Metodický pokyn k prevenci šikanování žáků spolužáky, podle něhož jsou školy povinny postupovat.

3.7 Kdy zahájit vyšetřování šikany?

Dostatečným důvodem pro zahájení vyšetřování může být např. to, že byla ve třídě použita sociometrická metoda, která odhalila vysoké zamoření šikanou. Na základě výsledků dotazníků sociometrického šetření má často učitel už I vodítko k tomu, aby poznal kdo je možným agresorem a kdo jeho obětí.

Jiná situace nastává v případě, kdy učitel zjistí, že naděje na usvědčení agresora je příliš malá (oběť nesouhlasí se zveřejněním záležitosti, protože se bojí pomsty nebo agresoři týrali oběť beze svědků), tady může být prospěšnější, že “pouze” v budoucnosti uděláme vše co je možné pro ochranu oběti, např. uchovat získané informace a pozorně sledovat co se děje. (Říčan, Janošová, 2010, s.77-78)

“Umění nejednat je někdy stejně důležité jako umění jednat.”

(Dan Olweus)

Každopádně je nutné počítat s tím, že každé vyšetřování a následné řešení šikany může pedagogovi zabrat mnoho hodin jeho času, z tohoto důvodu by měl mít možnost podělit se a spolupracovat s kolegy.

V mnohých případech, kdy se objeví podezření na šikanu, ať už ze strany oběti, spolužáků nebo rodičů, prvotní reakce ze strany vedení školy a často i kolegů učitele bývá odmítavá. Často se objevují případy celý problém “ututlat”. Je to hlavně proto, že vyšetřování šikany na škole je často chápáno jako selhání pedagogického sboru nebo vedení. Někdy se jako obranná reakce objevuje protiútok ze strany školy, která se cítí ohrožena, tak že obviní oběť nebo její rodiče, že jejich stížnost je neopodstatněná, popř. z toho, že si za problémy mohou vlastně všichni sami. Je také třeba počítat z často až zuřivým odporem rodičů agresorů, kteří místo toho aby byli rádi za upozornění za chyby v jednání svých dětí a postarali se o jejich nápravu, využijí všechny své možnosti, aby je obhájili. (Říčan, Jarošová, 2010, s. 78)

4 Vyšetřování šikany

4.1 Postup při vyšetřování šikany

V některých školách má šikana tradici. Projevy šikany jsou horší ve školách, kde se šikana omlouvá, toleruje, popírá anebo se vůbec neřeší. V těchto typech škol je nízká hladina prosociálního chování, je zde umožněna diskriminace a favoritismus. Často zde hrají roli i kulturní postoje, vyjadřované názory, že žalují jenom “slaboši” a “bábovky” a žáky, kteří se nedokáží bránit sami, považují za měkké a zbabělé. V těchto školách násilníci často učitelům podlézají, aby je oklamali a oni tak nemají přehled o tom, co se skutečně děje. Agresor ví, že mu jeho jednání projde, protože škola nezasáhne. Svědci nejsou ochráněni, proti šikaně se nic nepodniká a děti postupně přestávají případy šikany hlásit. Hodně škol se záměrně vyhýbá slovu šikana, protože se bojí negativní publicity a nelíbí se jim, že toto slovo vyvolává u rodičů a veřejnosti negativní asociace. Často nazývají své školní programy a strategie např. “budování odolnosti a sociálních schopností”, což je někdy vlastně zakrývání základních informací o šikaně jako o společenském jevu, který je velmi nebezpečný.

Na druhé straně jsou školy, které si plně uvědomují, že k šikaně dochází a že je nutná určitá míra ostražitosti a spolupráce mezi učitelským sborem, žáky, rodiči a okolím (např. policie ČR, zákonodárci). Tyto školy mají vytvořené programy a strategie, kde je s každým žákem jednáno s respektem. Tyto programy jsou neustále vyhodnocovány a upravovány a škola tak dává jasně najevo, že šikanování je na její půdě nepřijatelné. (Říčan, Janošová, 2010, s.73-80)

Podle Koláře (2001, s. 113-115) je možné uvažovat o dvou možnostech vyšetřování šikany. První možnost je nazývána „strategií první pomoci“, je poměrně méně časově náročná a může jí použít každý pedagog v rámci své odbornosti. Jedná se o specifické šetření a jsou vyšetřováni jednotliví žáci. Druhá možnost je vnitřní a globální, dochází při ní ke speciálnímu sociometrickému vyšetření celé skupiny tak, aby byl zjištěn její postoj k šikanování.

Schéma vyšetřování strategií první pomoci:

1. Rozhovor s informátory a oběťmi
2. Nalezení vhodných svědků
3. Individuální nebo konfrontační pohovory se svědky

4. Zajištění ochrany pro oběti

5. Rozhovor s agresory a případné zajištění konfrontací

Tam, kde se jedná o běžné případy šikany, je nutné dodržet všechny výše uvedené kroky. Kromě čtvrtého kroku, kdy se jedná o zajištění ochrany pro oběť, by mělo být pořadí ostatních stálé. To znamená, že čtvrtý krok není zcela pevný a můžeme jej měnit podle situace a momentální potřeby. (Bendl, 2003, s. 60)

Cílem výše uvedeného pořadí je připravit dle možností celistvý usvědčující materiál, kterým budou obvinění agresori usvědčeni. Zvláště u dětí starších nebo dospívajících je třeba počítat se zapíráním a ovlivňováním svědků hlavně v případech, kdy jde už o pokročilou šikanu. Pedagog, který vyšetřuje šikanu, je v nevýhodě např. proti policejnímu vyšetřování, protože se děti navzájem informují ihned po zahájení vyšetřování. Jednou z výhod je moment překvapení, který bývá často rozhodující. Je třeba myslet na to, že děti mají u sebe mobilní telefony a informace se šíří velmi rychle. Učitel proto musí operativně a sám rozhodnout o tom, v jakém pořadí bude kroky aplikovat, případně je rozdělit a opakuje. Nejčastější je však postup podle klasického schématu:

Informace o šikaně, na základě kterých se učitel rozhodne pro její vyšetřování, se k němu mohou dostat různým způsobem a z různých zdrojů. Je třeba však přísně dodržovat základní zásady, které budou postupně uvedeny. Učitel může např. přistihnout agresory přímo při činu nebo se rozhodne šikanu vyšetřovat na základě výše uvedených přímých a nepřímých známek šikany. (Říčan, Janošová, 2010, s. 80)

Pro názornost použití všech kroků předpokládejme, že podnětem pro zahájení vyšetřování šikany bylo udání. Jestliže bylo zjištěno, že k šikaně ve škole skutečně došlo, je třeba, aby byla přijata opatření v co nejranějším stádiu. Podle Koláře (2001) je totiž šikana řešitelná běžnými prostředky jen do 3. stadia. Nezbytné je podniknout veškerá opatření a kroky na ochranu svědků a oběti šikany.

Na počátku vyšetřování by se měl učitel snažit promluvit s tím, kdo mu o šikaně podal informaci a musí všemi dostupnými prostředky zajistit, aby rozhovor zůstal utajen. (Říčan, Janošová, 2010, s. 80-82)

Je vhodné, aby byla zodpovězena otázky typu:

- Co se přesně dělo?
- Kdy a kde k tomu docházelo?
- Kdo u toho byl?
- Kdy a jak často k šikaně docházelo?
- Kdo je agresorem?
- Kdo všechno jsou oběti?
- Jakými způsoby byla oběť šikanována?

Je třeba, aby učitel po rozhovoru ujistil oběť šikany o podpoře a ochraně, případně se zeptal, jak si pomoc představuje. Ochranu oběti je přitom potřeba zajistit co nejdříve, přičemž ochrana oběti znamená okamžitě zamezit probíhajícímu týrání. (Říčan, Janošová, 2010, s. 82)

Další postup při vyšetřování by měl být orientován těmito směry:

- Rozhovor s obětí nebo tím, kdo o šikaně informoval
- najít případné svědky šikany
- Zajistit individuální rozhovory s obětí, svědky a agresory, přičemž je absolutně nepřijatelné konfrontovat svědky a agresora a také oběť a agresora
- Zajistit ochranu oběti

Ze získaných informací se musí učitel rozhodnout, zda na vyšetřování stačí sám nebo zda by měl požádat o odbornou pomoc, kterou by mu mohl poskytnout například výchovný poradce ve škole nebo specializovaný pedagogický psycholog.

Pokud se učitel rozhodne vyšetřit šikanu sám, může si pro prokázaného agresora vybrat mezi těmito postihy například:

- bude vymáhat náhradu za poškozené věci

- oznámí závadné chování rodičům žáka
- doporučí rodičům spolupráci s pracovníky Střediska výchovné péče, popřípadě doporučí rodičům požádat o umístění žáka ve výše uvedeném zařízení
- udělí žákovi důtku nebo mu navrhne sníženou známku z chování
- zajistí, aby byl žák o přestávkách pod pedagogickým dozorem
- navrhne přeřazení žáka do jiné třídy, případně školy
- v případě závažných případů šikany oznámí tuto skutečnost policii

Jestliže se ve škole vyskytne případ velmi závažné šikany, kde například došlo k viditelnému zranění, je potřeba, aby bylo zranění vyfotografováno, co nejdříve přivolán lékař a policie. (Říčan, Janošová, 2010, s. 81)

Lze tedy říci, postup při řešení konkrétních případů šikany můžeme rozdělit do tří kroků:

1. Vyšetření šikany
2. Pedagogické zvládnutí šikany (začíná již v procesu vyšetřování)
3. Prevence šikany (má za úkol zabránit opakování šikany v případě stejné, či jiné oběti)
(Říčan, Janošová, 2010, s. 92)

4.2 Možnosti spolupráce se zařízeními, které se problematikou šikany zabývají

Učitele by měli umět poradit rodičům, jejichž děti mají problém se šikanou, ať už jde o rodiče obětí nebo agresorů, kam se obrátit o radu nebo pomoc. Škola by měla předávat nejen obecné rady, ale i kontakt na instituce, které se řešením šikany zabývají nebo tento kontakt rodičům zprostředkovat. Zařízení, která se nějakým způsobem problematice dětské šikany věnují, je celá řada, následují příklady některých z nich:

4.2.1 Komunity

Tato zařízení mají vypracované komunitní preventivní program, který jsou zpravidla organizované v nějakém menším region, školním obvodu nebo v obci. Nejčastěji bývá počátečním článkem komunitní prevence škola, která je díky tomu, že dlouhodobě komunikuje s dětmi, schopna odhalit

rizikové faktory v chování u některých dětí a také rodiny, které neposkytují dětem dostatečné nebo vhodné rodinné zázemí.

Programy komunit často nabízejí dětem vhodné vyplnění jejich volného času. Jsou založeny na širší myšlence spolupráce, protože problémy šikany se zdaleka netýkají jen rodiny a školy. Spolupráce probíhá například v rámci různých spolků a sdružení. Cílem těchto program je posílit sociální kontrolu dětí a mládeže, ale také posilovat pozitivní vztahy mezi dětmi v rodinách a školách. Některé komunitní programy mají svůj základ v komunitních radách, jejichž členy bývají jak placení pracovníci, tak dobrovolníci.

Tyto instituce také často nabízejí programy pro rizikovou mládež. Mohou je nabízet také například obce, městské úřady nebo úřady městských částí a to s účinností od 31.12.2002. Mezi velmi známé programy tohoto charakteru patří například REP (resocializační pomoc) věnovaný klientům ve věku 15-18 let, kteří ještě neměli problémy se zákonem a obdobný program PEP Junior pro děti do 15 let.

4.2.2 Nevládní organizace (občanská sdružení, nadace)

Uplatňují se v systému prevence a řešení sociálně – patologických jevů. Nabízejí školám, dětem i rodičům osvětu hlavně v oblasti prevence. Nevládní organizace jsou doplňujícím článkem činnosti institucí veřejné správy. Práce těchto organizací je velmi čínorodá, některé se podílejí na boji proti šikaně tím, že připravují různé informační materiály a prezentace určené školám, jiné se podílejí na přípravách učebnic nebo televizním vysílání věnovaném problematice šikany. (Bendl, 2003, s.168-170)

Mezi tyto typy institucí můžeme zařadit například:

Linku bezpečí (důvěry, jistoty)

Toto zařízení patří mezi zařízení krizové intervence. Pracuje většinou při zdravotnických zařízeních a poskytuje telefonickou anonymní pomoc dětem a mladistvým, v případě potřeby včetně možnosti osobního setkání s odborníky, v případě potřeby.

K přednostem této služby patří mimo jiné i nonstop provoz, snadná dostupnost a v neposledním případě i anonymita. Telefonáty jsou ve většině případů nahrávány a o závažných problémech se sepisují konzultační spisy

REV centrum

Tato organizace nabízí školám programy prevence drogových závislostí a velmi často i v oblasti prevence šikany. Tyto programy realizují většinou studenti vysokých škol formou diskusí, dramatické výchovy a sociálně pedagogického výcviku.

Bílý kruh bezpečí

Je sdružením pro pomoc obětem trestné činnosti a jejich blízkým. Působí také v oblasti prevence kriminality a šikany, je pořadatelem kurzů! Ochrana dětí před šikanou! (Bendl, 2003, s.170-171)

Lze se také obrátit neškolská poradenská a školská zařízení, k nimž například patří:

Pedagogicko – psychologické poradny

Tato zařízení se kromě speciálního poradenství pro děti školního věku souvisejícího s problémy v oblasti učení a chování zabývající se šikanou.

Některé poradny nabízejí službu v podobě vyšetření školní třídy formou sociometrických dotazníků také přímo učitelům.

Střediska výchovné péče

Tato střediska nabízejí mimo jiné i pomoc při řešení problémů šikany a pracují buď s přímými účastníky šikany (oběti, agresori), jejich rodiči, s pedagogy nebo celými třídními kolektivy, v nichž k případům šikany došlo, (Vágnerová a kolektiv, 2009, s.133-134)

4.3 Lidská práva a právní následky

Státem ratifikovaná Úmluva o právech dítěte zaručuje všem dětem v pedagogických zařízeních bezpečný pobyt bez poškozování zdraví a ohrožení života. Šikanování je v řadě případů trestnou činností. Šikana může naplňovat skutkovou podstatu trestných činů omezování osobní svobody, krádeže, ublížení na zdraví, poškozování cizí věci, vydírání, loupeže, rasově motivované skutky, znásilnění a pohlavní zneužívání.

Osoba mladší 15 let není trestně odpovědná, ale soud pro mládež jí může uložit podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, některá z následujících doporučení: dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve střediscích výchovné péče, ochrannou výchovu. Trestní odpovědnost mladistvých (15-18 let) je posuzována soudy pro mládež podle zákona č. 218/2003 Sb., s ohledem na rozumovou a mravní

vypělost osoby, proti níž se vede trestní řízení. Po dovršení 18 let věku jsou osoby plně trestně odpovědné a projednávají se běžným způsobem v trestním řízení. (Šikana z právního hlediska, 2006)

V poslední době média, veřejnost i pedagogičtí pracovníci upozorňují na neustálý nárůst dětské agresivity. Jedná se o případy tzv. šikany mezi žáky škol. K vyřešení případů šikany ve škole, by měly směřovat především aktivity za strany pedagogických pracovníků, rodičů dětí nebo odborníků v oblasti psychologie. Někdy se však ani přes všechna úsilí řešení nezdaří a dochází k selhání výchovných i terapeutických opatření. Právě z těchto důvodů je nutné, aby se záležitosti ujaly orgány činné v trestním řízení.

V současnosti není v platnosti žádný právní předpis, který by speciálně řešil šikanu mezi dětmi, protože šikana je velmi široký pojem s rozsáhlou stupnicí projevů. Může přecházet od "pouhého" Ignorování žáka spolužáky přes drobné krádeže až po fyzické napadení oběti.

K případům šikany mezi dětmi dochází ve většině případů ve škole, proto by jejich řešení mělo být záležitostí učitelů a dalších pedagogických pracovníků školy. Mohou při tom využít pravidla postupu a postihů zakotvená ve školním řádu, který je závazný pro každého žáka.

Jestliže se postup školy při řešení konkrétního případu nebude zdát rodičům poškozeného žáka dostatečně důsledný, mohou se se stížností obrátit na školské správní orgány, například na ředitele školy, krajský úřad nebo Českou školní inspekci. Pokud některá z těchto institucí zjistí chyby v postupu školy, může uložit odpovídající sankce.

Škola je právnickou osobou a nese tedy ze zákona odpovědnost za případné škody na zdraví a majetku, pokud k nim dojde na půdě školy. Pokud k výše uvedeným škodám dojde mimo školu, nesou tuto odpovědnost rodiče agresora nebo agresor sám. V každém případě by měl být pokus vyřešit školní šikanu podáním trestního oznámení brán až jako poslední možnost. (Šikana z právního hlediska, 2006)

4.4 Trestné činy dětských útočníků při šikanování spolužáků

Vyazuje – li šikanování a odpovědnost za něj znak trestného činu, pak za něj nesou odpovědnost agresoři, i když se jedná o děti.

Při posuzování odpovědnosti je třeba posoudit věk agresora v době, kdy k prokázanému šikanování došlo. Zda bylo nebo nebylo v době útoku již u agresora dosaženo věku 15 nebo 18 let. 18 letí útočníci jsou již posuzováni podle trestního zákona, mladiství (15 – 18 let), mají také trestní odpovědnost ze

zákona, ale dochází u nich k některým omezením. Mohou jimi být například snížení sazby nebo omezení výčtu trestních opatření.

Děti mladší 15 let, tzv. „nezletilí pachatelé“ sice nemají klasikou trestní odpovědnost, ale jejich jednáním se také zabývají orgány činné v trestním řízení. Výsledkem mohou být soudem uložená výchovná opatření například dohled nebo ochranná ústavní výchova.

4.4.1 Příklady trestných činů, kterých se mohou dopustit dětsí agresori

„Vydírání“ (§175) útočník nutí svou oběť násilím nebo pod pohrůzkou násilí či jiné těžké újmy k tomu, aby něco konala, opominula nebo strpěla (budeš mi nosit tašku, jinak tě zbiju).

„Loupež“ (§173) útočník užije násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí k tomu, aby se zmocnil cizí věci (násilné vymáhání např. peněz, stravenek na oběd, osobních věcí apod.)

„Krádež“ (§205) útočník oběti okrádá o jejich věci. Musí při tom být splněna podmínka, že buď škoda převyšuje 5000 Kč, nebo je způsobena vloupáním (např. do šatní skříňky) nebo pachatel odcizí věc, kterou má jiná osoba na sobě či při sobě nebo se pokusí odcizenou věc uchovat násilím.

„Omezování osobní svobody“ (§171) útočník brání oběti bez oprávnění užívat osobní svobodu (například je známý případ strkání hlavy oběti do záchodu, opakované zamykání oběti na záchodě apod.). „Ublížení na zdraví“ (§145, §146) Důsledkem šikany je ublížení na zdraví oběti a to buď ublížení lehké nebo těžšího stupně. Pokud by agresorovi byl prokázán alespoň nepřímý úmysl směřující k usmrcení oběti, mohlo by být jednání posuzováno i jako vražda (§140).

„Poškození cizí věci“ (§228) Útočník zničí nebo úmyslně poškodí věc náležející oběti a způsobí tak škodu nad 5000,-Kč. V současné době, kdy děti nosí do školy drahé mobilní telefony či přehrávače, je tento typ šikany poměrně frekventovaný. „Sexuální nátlak“ (§186) Násilné donucení (stačí i pohrůžka bezprostředního násilí) k sebeukájení, obnažování a dalším praktikám

„Pohlavní zneužití“ (§187) Soulož s osobou mladší 15 let, případně jiné pohlavní zneužití takové osoby. Zdánlivě nevinné osahávání děvčat spolužáky, může být pro oběť značně traumatizující a může být posouzeno jako tento trestný čin,

„Svádění k pohlavnímu styku“ (§202) Útočník nabízí oběti úplatu nebo nějakou jinou výhodu za pohlavní styk případně za pohlavní sebeukájení nebo dokonce jen za obnažení. I toto může být způsob

šikany, útočník se v daném případě sice nechová vysloveně agresivně, ale zneužije například sníženého intelektu své oběti (např. když se přede mnou svlíkneš, dám ti tatranku).

“Nebezpečné pronásledování“ (§254) Jde o tzv.stalking. Pachatel oběť pronásleduje, neustále se snaží být v její blízkosti, může jít i o vydírání. Mezi dětmi v současné době elektronického boomeru půjde nejčastěji o tzv. kyberšikanu, tedy o pronásledování pomocí SMS zpráv či e-mailů. Dnes tolik oblíbené sociální sítě typu facebook, dokáží některé děti využít v podstatě totální psychické likvidaci svých vrstevníků, kteří se jim z nějakého důvodu znelíbili

Agresor se při svém jednání může dopustit dokonce několika trestných činů najednou. V těchto situacích se pak výše uloženého trestu odvíjí od nejpřísnější sankce a jako přitěžující okolnost se bere skutečnost, že došlo ke spáchání několika trestných činů najednou.

Pokud nejsou případy šikany tak závažné, aby byly posuzovány jako trestný čin, lze je posuzovat jako přestupek a to s největší pravděpodobností jako přestupek proti majetku nebo občanskému soužití. Odpovědnými osobami jsou osoby od 15 let, projednávají je městské nebo obecní úřady a jako sankce může být použito například napomenutí, pokuta, zakázání činnosti nebo provedení veřejně prospěšných prací. (Šikana ve škole a trestní právo, 2006)

4.5 Některé případy šikany z praxe

Tyto příběhy se nevyskytují na našich školách běžně a každý den. Čas od času se na veřejnosti, hlavně prostřednictvím médií, objeví informace o tom, že k nim došlo, a pak si většina z nás klade otázku, kde se to v našich dětech bere? Část naší společnosti bere jako fakt, že i člověk je ve své podstatě agresivní živočich. Některé studie biologů dokonce tvrdí, že člověk je i přes všechny své negativní činy, jako například vraždění a válčení, na pomyslném žebříčku agresivity v přírodě na jedné ze zadních pozic.

Ani výše uvedené skutečnosti nic nezmění na tvrzení, že i lidskýdruh je vybaven značnou dávkou agresivity. (Novák, Capponi,1996, s.105) V příbězích byla samozřejmě změněna jména a okolnosti, aby nebylo možné jejich aktéry identifikovat.

Hodinu českého jazyka ukončila vyučující asi o 10 minut dříve a odešla ze třídy. Po hodině následovala velká přestávka, takže před třídou bylo zhruba 30 minut volna bez jakéhokoliv dohledu. Tři kluci Jirka, Karel a Robert dlouho nečekali a pustili se do jedné ze svých oblíbených “her“. Pro

dnešek si vybrali Hanku, shodili jí ze židle, dva ji táhli k oknu, které mezitím třetí z nich otevřel dokořán, vyhrožovali jí, že ji z něj vyhodí. Smáli se jí a pokřikovali na ni, že jim bude dělat letadlo. Když je to omrzelo, praštili s ní na zem, zamezili tomu, aby se mohla hýbat a různě jí osahávali, když začala křičet, zacpávali jí pusou, až se dusila. Tohle vše trvalo podle Hanky asi 10 minut. (Sociálně patologické jevy a jejich prevence, 2003)

Prvňáčka zatáhli kluci z vyšší třídy do křoví. Zkroutili mu ruce za záda, až upadl na kolena. "Zejtra přineseš pajčku. Jestli cekneš, budeš se válet v krvi." Prvňáček se svěřil své mamince a ta vše oznámila učitelce, která ji odbyla s tím, že popisované jednání v jejich škole nepřichází v úvahu a že si její syn musel vše vymyslet. Maminka si večer všimla, že její nešťastný a vystrašený syn, si v posteli tajně pastelkami nakreslil vlastní padesátikorunu, aby ráno ukázal, že se alespoň snažil. (Říčan, Janošová, 2010, s.11)

Praktická část

1 Téma a cíl výzkumu

Ve své práci jsem se věnovala ujasnění rozdílu mezi pojmy agrese, agresivita a šikana, přičemž všechny pojmy byly sledovány převážně v jako obecné.. Cílem mého výzkumu bylo prověřit, zda žáci a učitelé na 2. stupni základní školy mají dostatek informací o projevech šikany a o postupech při jejím řešení.

U žáků jsem navíc chtěla zjistit, zda si myslí, že se u nich ve škole šikana vyskytuje a jestli by se při setkání s ní obrátili se žádostí o pomoc při řešení problémů z ní vyplývajících na své učitele nebo jiné pedagogické pracovníky.

1.1 Popis zkoumaného vzorku

Mého výzkumu se zúčastnilo celkem 39 respondentů, z toho 17 chlapců a 22 dívek. Věkové rozmezí zkoumaného vzorku se pohybovalo od 12 do 15 let. Všichni respondenti jsou žáky Základní školy Zářečná v Tachově. Respondenti byli vybíráni náhodným výběrem. Dále se dotazníkového šetření zúčastnilo 12 respondentů z řad pedagogů 2. stupně Základní školy Zářečná, z toho 8 žen a 4 muži, ve věkovém rozmezí 25-59 let, z nichž kromě 6 pedagogů, jsou všichni zároveň i třídními učiteli.

V případě respondentů z řad žáků 9. třídy se jednalo o kolektiv, kde je v tomto školním roce velké množství výchovných problémů a kde bylo přijato velké množství opatření k posílení kázně. Z toho 6 žáků, bylo v pololetí školního roku 2012/2013 klasifikováno jinou známkou z chování než 1. V případě mladších žáků se jednalo o kolektivy bez větších výchovných problémů a s velmi dobrým prospěchem. Ve všech třídách, z nichž byl vzorek pro dotazování vybrán, jsou třídní učitelé ženy.

Vedení školy s prováděným výzkumem souhlasilo a projevilo zájem o seznámení s výsledky šetření, které by mohly být dále využity v práci výchovného poradce školy nebo školního metodika prevence. Zpětnou vazbu dostanou samozřejmě i vyučující, kteří budou seznámeni s výsledky dotazníkového šetření

1.2 Terén šetření

Výzkum jsem prováděla v Základní škole Zářečná v Tachově. Jedná se o školu s rozšířenou výukou tělesné výchovy a s třídami pro žáky se specifickými vzdělávacími potřebami. Vyučuje se zde podle školního vzdělávacího programu „Škola pro život“.

Škola byla otevřena 1. 9. 1974 a měla 27 tříd, ve kterých bylo celkem 781 žáků. V současné době školu navštěvuje celkem 480 žáků, kteří jsou zařazeni do 23 tříd. Pracuje zde celkem 34 učitelů a to včetně ředitele a 2 zástupkyň pro 1. a 2. stupeň.

Ve škole je i odpovídající množství odborných učeben a to vzhledem k počtu žáků a vzdělávacímu programu. Patří k nim například dvě učebny pro výuku informatiky s připojením k internetu, odborné učebny cizích jazyků, přírodopisu, fyziky, chemie, hudební výchovy a výtvarné výchovy. Škola je vybavena také školní cvičnou kuchyňkou, dřevo a kovo dílnou, dvěma tělocvičnami a víceúčelovým školním hřištěm. Zřizovatelem školy je město Tachov, kromě této školy jsou ve městě ještě dvě základní školy, přičemž ZŠ Zářečná je největší počtem tříd i žáků.

2 Průběh šetření

2.1 Metoda

Ke svému výzkumu jsem si zvolila jako formu šetření subjektivní metodu poznávání - dotazník, což je metoda kvantitativního výzkumu. Výhody dotazníkového šetření jsem spatřovala v tom, že lze získat poměrně v krátkém časovém období dostatek informací. K nevýhodám výše uvedené metody může patřit například skutečnost, že dotazovaní žáci neporozumí dobře zadání otázek a budou proto odpovídat chybně. Správnost odpovědí také samozřejmě souvisí s upřímností daného respondenta. Tyto skutečnosti pak samozřejmě ovlivňují celkový výsledek.

Otázky v dotazníku byly vybírány velmi pečlivě, aby byla dodržena především objektivita výsledků, spolehlivost, validita, standardizace a také snadná a přesná interpretace a úspornost. V dotaznících tedy převažovaly otázky uzavřené, které nabízejí volbu mezi dvěma a více možnostmi. Nevýhoda u těchto otázek může být spatřována v tom, že respondent v nabízených variantách nenajde tu, která nejvíce odpovídá jeho názoru, nebo nabízené možnosti jsou příliš povrchní a nepodaří se nám dostat se „pod povrch“ a nedozvíme se další skutečnosti, které by respondent třeba rád sdělil. Nespornou výhodou těchto otázek však zůstává časová nenáročnost, snadná interpretace a určitá

standardizace odpovědí a samozřejmě také validita výsledků. Někteří respondenti mohou také díky nabídnutým možnostem odpovědi lépe pochopit otázku. Pro zmenšení negativ uzavřených otázek byly do některých otázek začleněny varianty „jiné“, kde mohli respondenti samostatně vyjádřit svůj názor, či zapsat variantu, která jim ve výčtu možností scházela. U některých otázek pak byly zvoleny otevřené otázky, kde respondenti odpověděli samostatně zcela bez nabídnutých možností.

2.2 Pracovní hypotéza

Vzhledem k tomu, že byly k výzkumu zvoleny 2 odlišné skupiny, žáci a učitelé, musela jsem také odlišit pro tyto skupiny pracovní hypotézy.

U učitelů jsem předpokládala, že vzhledem dlouhé průměrné době jejich praxe nebudou považovat agresivitu v této škole za nezvládnutelnou a že se budou přiklánět spíše k názoru, že jsou s problematikou šikany dostatečně seznámeni a neměli by tak problémy v případech nutnosti jejího řešení.

U žáků jsem, vzhledem k výše uvedenému zvýšenému počtu uložených kázeňských opatření v jedné ze tříd, předpokládala, že budou uvádět, že k náznakům nebo lehké formě šikany ve škole dochází nebo došlo, ale zároveň s tím, že nebudou ochotni svěřovat se s problémy v souvislosti se šikanou, učitelům nebo jiným pedagogickým pracovníkům školy.

3 Sběr dat

V příloze jsou vloženy dotazníky pro učitele a pro žáky, které jsem použila ke sběru dat a provedení šetření. Dotazníky byly všem respondentům podány v tištěné podobě. Návratnost dotazníků ve všech skupinách byla 100%. Respondenti z řad žáků měli čas na vyplnění během jedné vyučovací hodiny, kdy jim byly dotazníky předány k anonymnímu vyplnění některým z vyučujících v dané třídě.

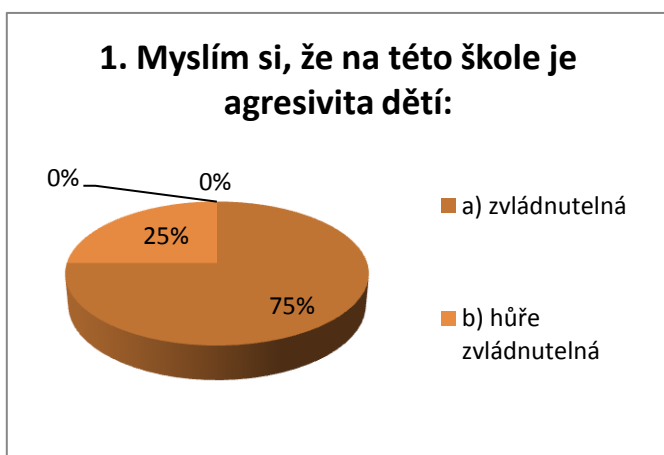
V dotaznících pro žáky, otázky číslo 1,2,4,5,6,8,10,11 a 14, byly položeny jako uzavřené, kde si žáci vybírali z nabízených odpovědí. U některých otázek (označené ve vzorovém dotazníku) bylo možné zvolit si z více odpovědí. V dotazníku se vyskytovala jen jedna otázka, kdy při negativní odpovědi respondent neodpovídal na otázku následující. Otázky číslo 3,7,9,12 a 13 byly polozavřené, tedy k nim byla dodána možnost „jiné“, aby žáci mohli sami doplnit variantu, která jím mohla mezi předloženými možnostmi odpovědí chybět.

V dotazníku pro učitele byly všechny otázky položeny jako uzavřené s možností výběru z nabízených odpovědí. Respondenti z řad učitelů vyplňovali své dotazníky samostatně ve svém volném čase. Typ otázek byl opět vybrán s ohledem na časovou nenáročnost a snadné vyhodnocení, aby bylo dosaženo co nejvyšší výpovědní hodnoty výsledků. Dotazníky byly taktéž vyplňovány anonymně jako u respondentů z řad žáků.

4 Vyhodnocení dotazníkové šetření

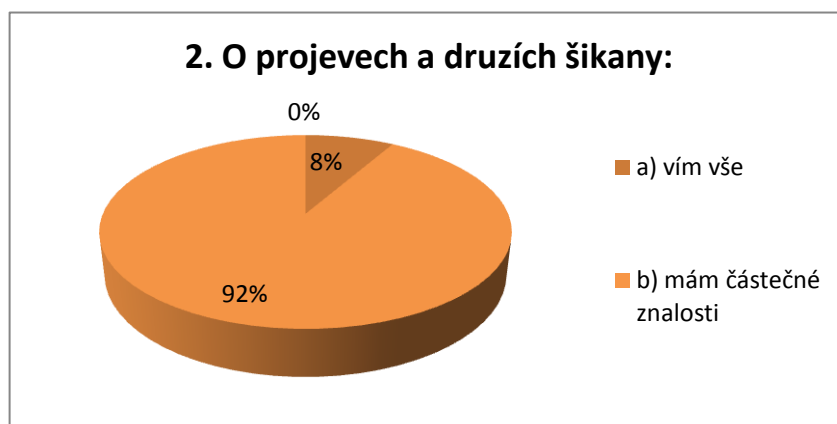
4.1 Vyhodnocení dotazníku pro učitele

Na otázku č. 1 odpovědělo 75% respondentů, že agresivita dětí ve škole je zvládnutelná, 25%

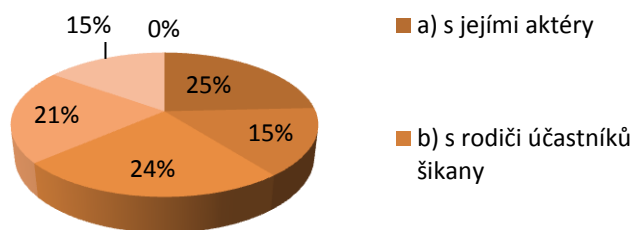

respondentů, že je méně zvládnutelná možnosti c) a d) nevolil žádný z respondentů

V tomto průzkumu volilo 92% respondentů možnost, že o projevech šikany má jen částečné znalosti 8% se přiklání k možnosti, že o projevech šikany ví vše potřebné, nedostatečně informován se necítí nikdo z dotazovaných

3. Kdybych byl svědkem šikany řešil bych ji:

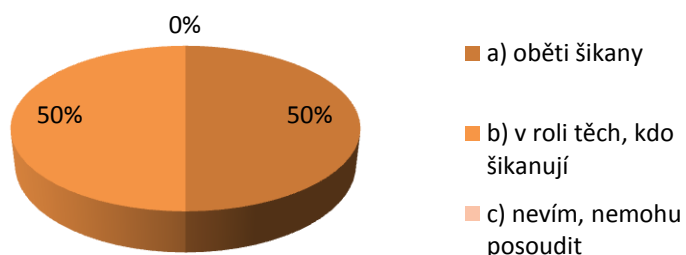

V této otázce se většina přiklání k možnosti řešit šikanu s jejími aktéry a s ředitelem školy, další část, zastoupená 21% by řešila šikanu s třídním učitelem, 15% dotázaných volilo možnost řešení s rodiči nebo výchovným poradcem, nikdo z dotazovaných neuváděl

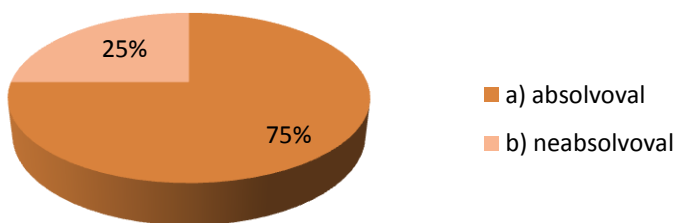
možnost, že nemá představu o tom, s kým by šikanu řešil

Na otázku č. 4 odpovědělo 50% respondentů, že ví o dětech, které by mohly šikanovat a 50% že ví o dětech, které by mohly být obětí šikany. Nerozhodných respondentů bylo 0%.

4. V této škole vím o dětech, které by mohly být:

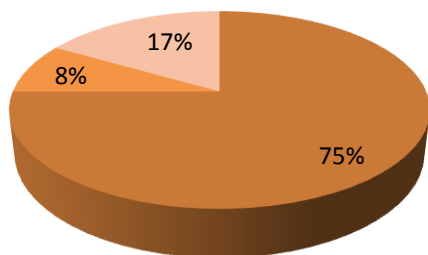

5. Za dobu své učitelské praxe jsem školení k postupu při řešení šikany:

V tomto výzkumu většina, představovaná 75% uvedla, že prošla školením zaměřeným na postupy při vyšetřování šikany, pouze 25% respondentů uvedla, že takové školení neabsolvovala.

6. Myslím si, že absolvování školení k postupu pro řešení šikany je pro učitele:

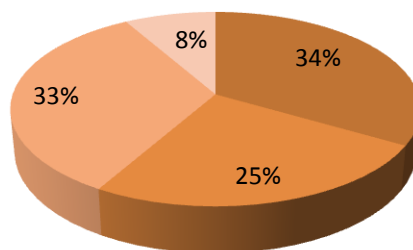
- a) důležité, protože je přesněn informován, jak tyto situace správně řešit
- b) nedůležité, dokázal bych situaci správně řešit i sám
- c) nevím, neumím posoudit

75% učitelů považuje absolvování školení k postupu při řešení šikany za důležité, 17% školení odmítá, protože by si podle jejich mínění dokázali poradit sami, 8% respondentů

neumělo důležitost posoudit.

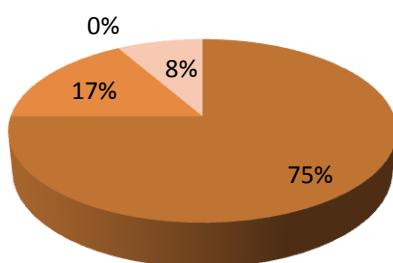
Na tuto otázku 34% dotázaných odpovědělo, že by dokázali ochránit oběť šikany v každém případě, 33% bylo nerozhodných 25% se přiklonilo k názoru, že by dokázali poskytnout ochranu jen někdy a 8% si myslí, že by nedokázaly poskytnout ochranu v žádném případě.

7. Myslíte si, že dokážete chránit oběť?

- a) ano, v každém případě
- b) ano, ale jen někdy
- c) nevím, nedokážu posoudit
- d) ne v každém případě

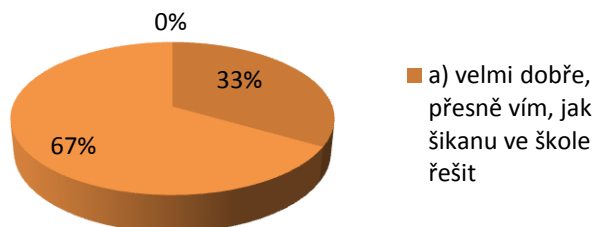
8. snaha o řešení případů šikany do důsledku je na této škole:

- a) v každém případě
- b) malé
- c) téměř žádné
- d) nevím, neumím posoudit

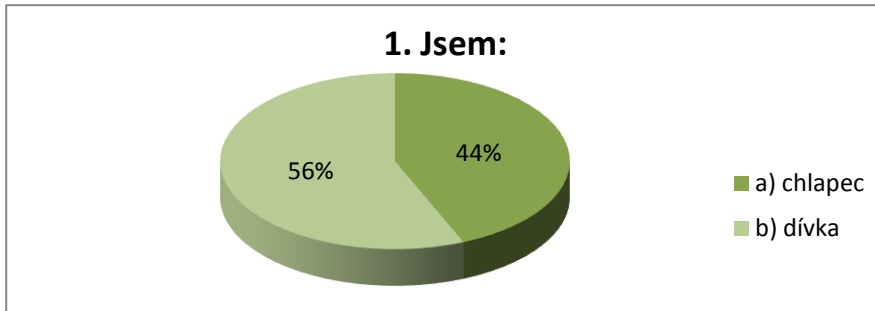
V tomto výzkumu 75% respondentů volilo možnost, že snaha o řešení případů šikany na této škole je v každém případě, 17% tuto snahu popisuje jako malou, 8% volilo odpověď nevím nikdo nesouhlasil s možností, že snaha o řešení není téměř žádná.

9. S postupy řešení šikany jsem seznámen:

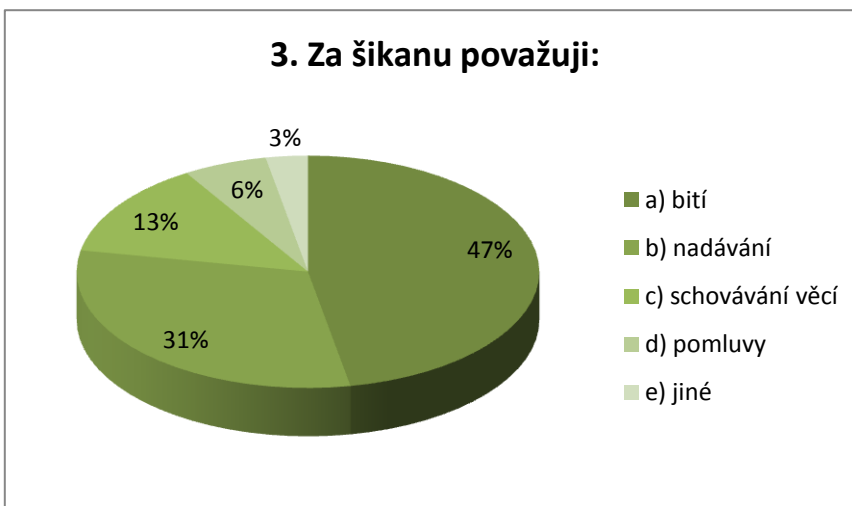
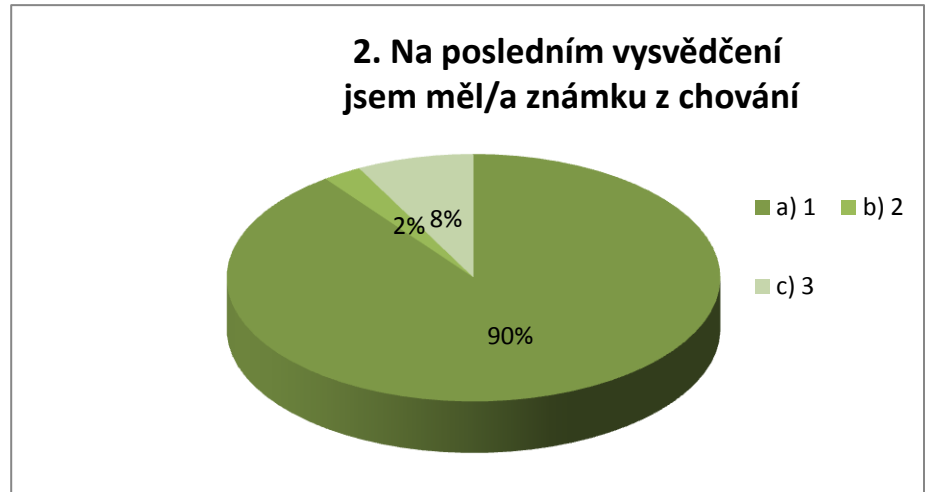
Na dotaz týkající se znalostí postupu při řešení šikany 67% dotazovaných přiklání k možnosti, že má jen částečné představy, jak správně postupovat, 33% je přesvědčeno o tom, že přesně ví jak šikanu řešit, možnost neznalosti postupu nepřipustil žádný respondent.

4.2 Vyhodnocení dotazníku žáci

Na otázku č. 1 odpovídalo celkem 39 respondentů z toho 17 chlapců a 22 dívek

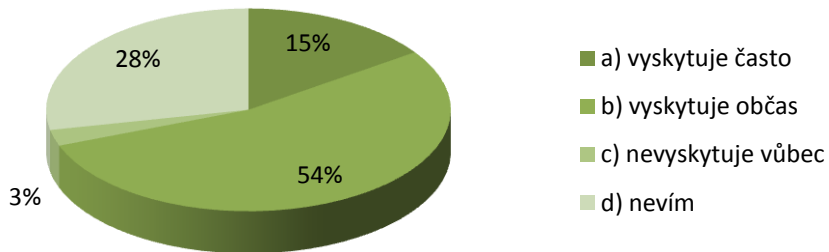
90% dotazovaných uvádí na posledním vysvědčení známku z chování 1, 2% známku 2 a 8% bylo ohodnoceno známkou 3.

Za projev šikany považuje nejvíce dětí bití- 47%,31% nadávání, 13% volilo možnost schovávání věcí, 6% pomluvy, možnost „jiné“ volilo 3% dětí, neuvedly však žádné konkrétní příklady.

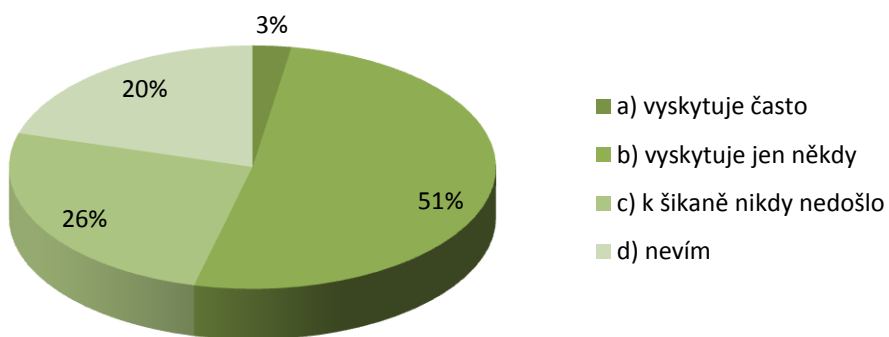
4. V naší škole se podle mě šikana:

Na otázku č. 4 týkající se frekvence výskytu šikany na této škole 54% uvádí, že se šikana vyskytuje občas, 28% odpověděla nerozhodně, 15% dotazovaných se přiklání

k možnosti, že výskyt šikany je častý a 3% dětí výskyt šikany nepřipouští vůbec.

5. V naší třídě se podle mě šikana:

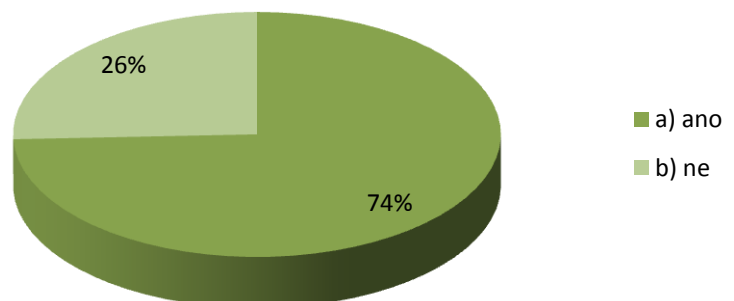

Při posuzování výskytu šikany v konkrétní třídě odpovědělo 51% dětí, že se zde šikana vyskytuje jen občas, 26% že k šikaně nikdy nedošlo, 20% dětí volilo možnost „nevím“, a 3% uvádí, že se šikana ve třídě

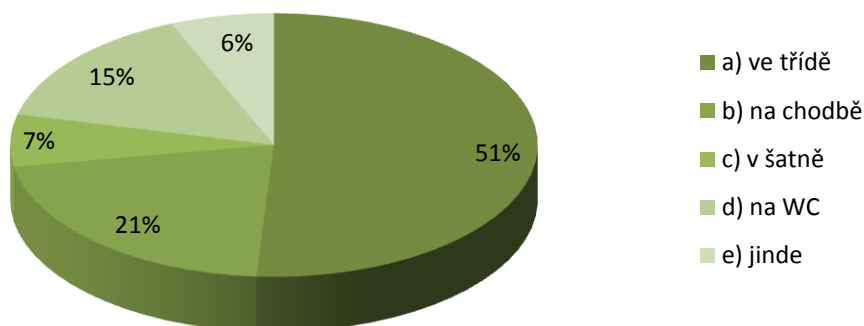
vyskytuje často.

74% dotázaných dětí souhlasí s tím, že byly přítomny tomu, když bylo ubližováno jiným dětem, 26% si vybralo zamítavou odpověď.

6. Byl/a jsi někdy svědkem toho, když někdo ve škole ubližoval jinému žákovi / žákům ?

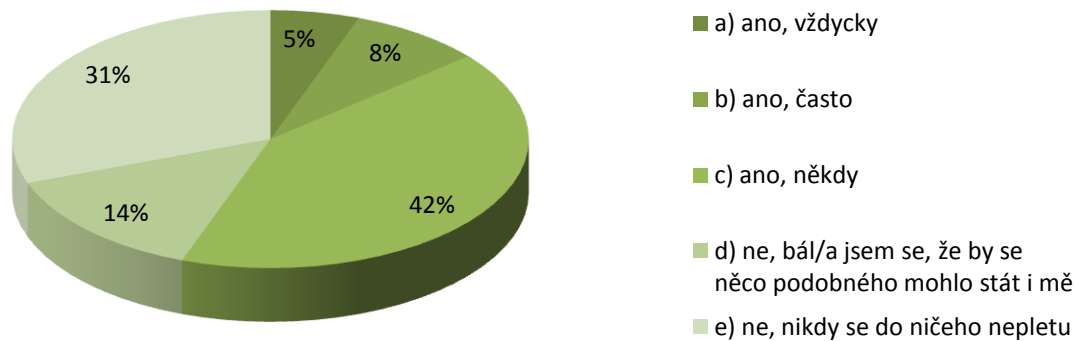

7. Kde se to nejčastěji dělo:

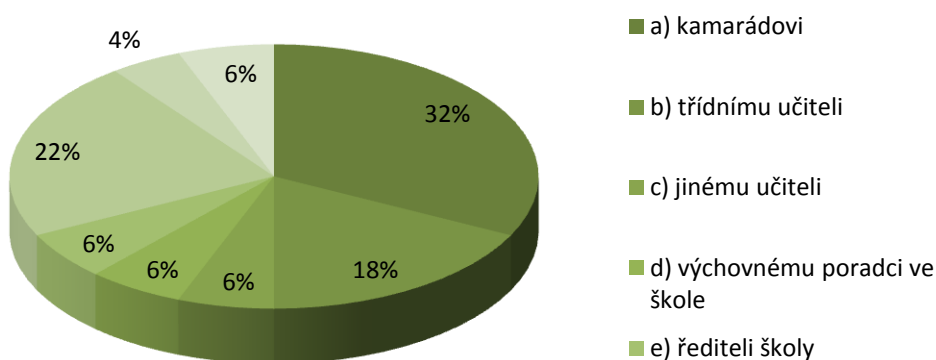
Na tuto otázku, týkající se prostředí, kde dochází k napadání dětí, 51% dětí volilo možnost ve třídě, 21% na chodbě, 15% na WC, další v pořadí byla možnost v šatně a jinde, přičemž nejčastějším místem bylo uváděno „ před školou“.

8. Když jsi byl svědkem toho, když někoho šikanovali, pomohl/a jsi mu?

V této otázce odpovídali žáci na ochotu pomoci oběti šikany, 42% odpovídá, že by pomohli jen někdy, 21% uvádí, že se ze zásady nikdy do ničeho nepletou, 14% by nepomohlo z obavy, že se agresor obrátí proti nim, 3% pomáhá často a 5% dětí pomůže vždy.

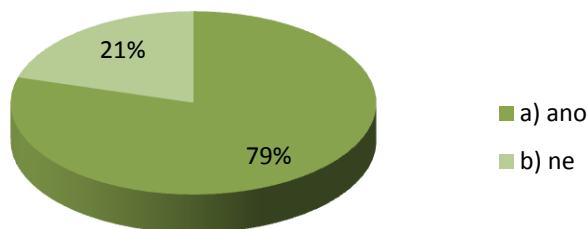
9. Kdyby tě někdo šikanoval, řekl/a bys to:

Tento průzkum zjišťoval skutečnost, komu by byli žáci ochotni výskyt šikany, týkající se jejich vlastní osoby oznámit. 32% dotazovaných by se svěřilo kamarádovi,

22% rodičům, 18% svému třídnímu učiteli, 6% byly shodně zastoupeny možnosti jinému učiteli ve škole, výchovnému poradci, řediteli školy a neoznámění šikany nikomu. V 4% žáci volili možnost oznámení někomu jinému, nejčastěji zastoupeným upřesněním byla možnost staršímu sourozenci.

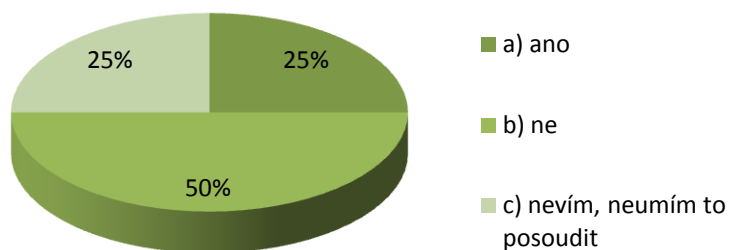
10. Víš o tom, že by po dobu tvojí školní docházky byl na této škole řešen případ šikany?

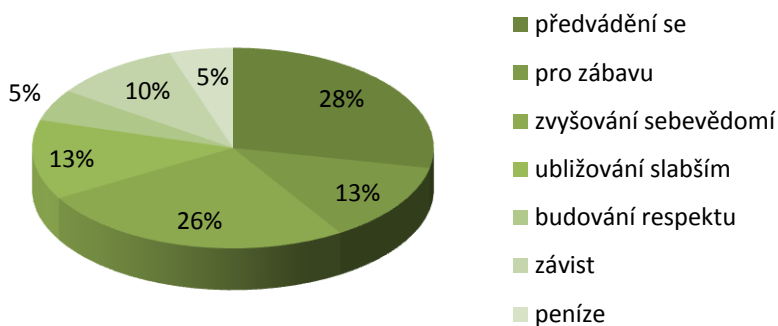
Z tohoto grafu vyplývá, že 79% otázaných žáků má povědomí o tom, že za dobu jejich školní docházky byl na této škole řešen případ šikany, 21% uvádí, že neví, že by se šikana na této škole někdy řešila.

V této otázce se žáci vyjadřovali ke skutečnosti, zda někdy oni sami byli v roli oběti šikany. Shodnými počty procent, 25%, jsou zastoupeny možnosti ano a nerozhodné odpovědi. 50% uvádí, že se se šikanou směřující k jejich osobě nikdy nesetkali.

11. Byl/a jsi ty sám někdy šikanován/a?

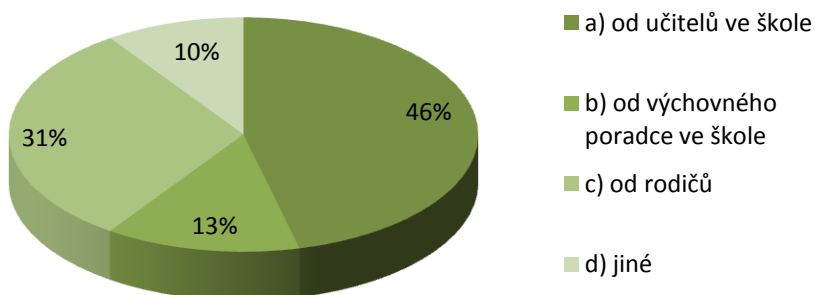
12. Proč podle tvého názoru k šikaně ve škole dochází?

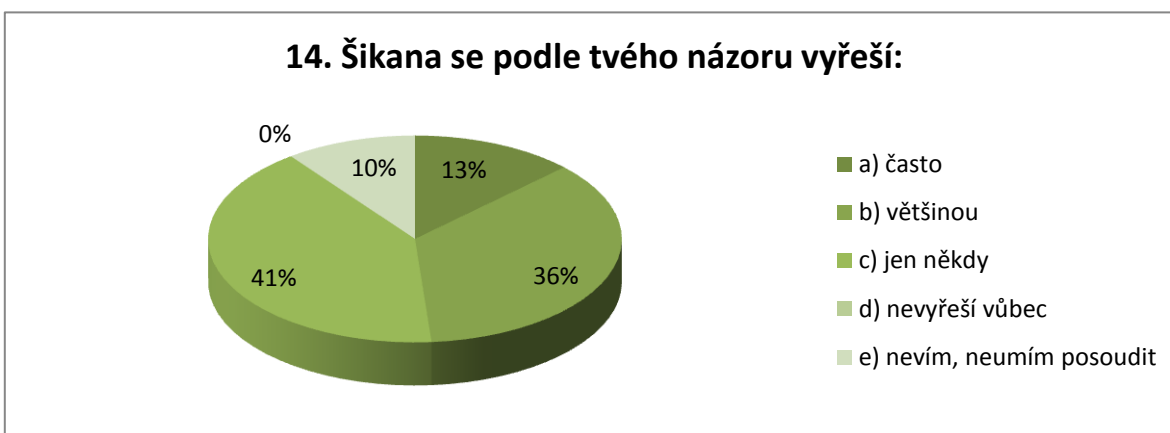

Z tohoto vyhodnocení vyplývá, že za nejčastější důvod k šikanování žáci považují snahu předvést se před spolužáky – 28%, zvyšování sebevědomí agresorů – 26%, shodně 13% je zastoupen důvod ubližování slabším a pro zábavu, 10% dotázaných uvádí jako důvod závist a 10% jsou zastoupeny důvody budování respektu a pro peníze.

V grafu je viditelné, že dotazovaní žáci uvádějí jako zdroj informací o šikaně na prvním místě učitele, celkem 46%. Následují rodiče, 31%, výchovný poradce ve škole, celkem 13% respondentů a 10% žáků udává jiné zdroje informací, nejčastěji kamarády nebo staršího sourozence.

13. Kdyby se tě někdy šikana týkala jako oběti, od koho máš informace, co bys měl/a dělat?

Z dotazovaných žáků, kteří odpověděli v předchozích otázkách na výskyt šikany v této škole 41% odpovědělo, že se šikana vyřeší jen někdy, 36% souhlasí s tím, že se vyřeší většinou, 13% odpovídá, že se vyřeší často, 10% žáků se neumělo rozhodnout a možnost, že se šikana nevyřeší vůbec ne zvolil žádný z respondentů.

Zhodnocení hypotéz

Učitelé

V první hypotéze týkající se učitelů jsem předpokládala, že vzhledem k průměrné dlouhé praxi ve výkonu povolání, nebudou učitelé uvádět, že agresivita dětí na této škole se nedá zvládnout, což se potvrdilo provedeným výzkumem, kde možnost nezvládnutí agresivity ne zvolil ani jeden z respondentů.

Druhá hypotéza vycházela ze stejného předpokladu, tj. že vzhledem k délce učitelské praxe budou všichni učitelé dostatečně informováni a nebudou uvádět, že by měli problémy s řešením šikany.

V této části lze říci, že se můj předpoklad nepotvrdil. Z výše uvedených šetření vyplývá, že různá školení, věnovaná problematice šikany, absolvovala většina učitelů, představovaná 75% a stejné procento z nich považuje tato školení za velmi důležitá.

Proto je zážející poměrně vysoké procento vyjádření, viz grafy výše, týkající se jen částečné znalosti správného postupu při řešení případů šikany. Poměrně velká část pedagogů také uvádí, že neví, zda by případnou oběť dokázala správně ochránit nebo uvádí jen částečnou možnost ochrany anebo uvádí, že není schopna ochránit oběť vůbec.

Řešením by v tomto případě mohlo být zajištění následných častějších školení, zajištěných buď z vlastních zdrojů školy – školním metodikem prevence, výchovným poradcem či využití programů některých nevládních organizací, které jsou uvedeny v teoretické části této práce.

Žáci

Také pro výzkum ve skupině žáků jsem zvolila dvě hypotézy. V první z nich, jsem vzhledem k výchovným problémům spojených s jednou ze tříd, které byly součástí dotazníkového šetření, předpokládala, že, že žáci výskyt šikany ve škole a ve třídách připustí. Snížené známky s chování byly uděleny právě v souvislosti s projevy šikany. Tento předpoklad se ve výsledcích výše uvedených dotazníků potvrdil.

Ve druhé hypotéze jsem předpokládala, že žáci nebudou příliš ochotni svěřovat se s případnými projevy šikany učitelům. I tento předpoklad se potvrdil, protože žáci na 1. a 2. místě uváděli jako možnosti svěřit se někomu jinému, (kamarádi, rodiče) a teprve na dalších místech jsou uváděni učitelé nebo výchovný poradce.

Jako klad šetření vidím skutečnost, že jako zdroj informací o šikaně žáci uvádějí učitele a také skutečnost, že je jimi oceněna snaha všechny případy šikany ve škole vyřešit. Nikdo z dotazovaných žáků nevedl, že by byla snaha případy šikany neřešit nebo je zakrývat.

Závěr

Výraz šikana se používá v současné době velmi často a v různých situacích. Při provádění výzkumu jsem zjistila, že jak pedagogičtí pracovníci, tak žáci velmi často označují tímto názvem jednání, které nelze za šikanu považovat v žádném případě,

Mám na mysli situace, kdy se děti ve škole mezi sebou jen občas pohádají nebo poperou. Proto bychom měli důsledně rozlišovat mezi tím co je pouze školní násilí a co už je nutné klasifikovat jako šikanu.

Jako učitelka 2. stupně základní školy ze své praxe vím, že jednání, které je v této bakalářské práci popisováno jako šikana, se mnohem častěji vyskytuje právě u žáků na 2. stupni základních škol.

Důvodů může být jistě celá řada, z mého pohledu vidím možné příčiny jednak ve věku dětí, jsou starší, projevy agresivního chování jsou vzestupného charakteru a často toto chování ani neskrývají, a také v tom, že hlavně o přestávkách mají více příležitostí využít nestřeženého okamžiku. Během přestávek totiž vykonává dohled nad dětmi pouze jeden učitel, který samozřejmě nezvládne mít pod kontrolou dění ve všech třídách. Děti tohoto věku také daleko častěji než jejich mladší spolužáci na 1. stupni sledují, často bez dozoru a vědomí rodičů filmy s agresivní tematikou s jejichž hrdiny se buď ztotožňují nebo jejich chování obdivují.

Velkou výhodou v možnostech, jak projevy šikany zachytit včas a v co možná nejranějším stádiu vidím u učitelů 1. stupně základní školy, kteří zůstávají se svými žáky i během přestávek mají tak možnost jejich jednání neustále sledovat ale hlavně včas korigovat.

Že je situace týkající se projevů agresivity ve školách opravdu složitá si jistě uvědomuje většina učitelů, proto je potěšující fakt, že školení, zabezpečující jejich informovanost v této oblasti vítají a nepovažují je pouze za nutné zlo.

Mnoho odborníků z oblasti psychologie citovaných v této bakalářské práci považuje za nejdůležitější krok, který mohou všichni proti šikaně podniknout, prevenci. Ta by měla být společnou záležitostí rodiny, školy, ale také celé společnosti. Děti totiž ve svém chování napodobují to, co samy viděly nebo zažily a to se týká hlavně případného chování negativního. Přebírají totiž morální zásady a hodnoty nejen ze své rodiny, ale také z celé společnosti.

Resumé

Bakalářská práce Problematika agresivity a šikany na 2. stupni základních škol je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické.

Teoretická část popisuje formy a projevy šikany v obecné rovině, ale také speciálně ve školním prostředí. Jsou zde také uvedeny postupy při řešení šikany, některé metody prevence a výčet organizací, s kterými je možno spolupracovat. V závěru teoretické části jsou popsány konkrétní případy a pohled na šikanu ve škole z hlediska trestního práva.

Praktická část obsahuje výzkum provedený metodou dotazníkového šetření ve skupině učitelů a žáků na Základní škole Zářečná v Tachově. Mezi dětmi se výzkum zaměřoval na zjištění míry výskytu šikany v této škole, informovanosti o projevech šikany a důvěře k pedagogickým pracovníkům. Ve skupině učitelů byl výzkum zaměřen na posouzení míry agresivity žáků, schopnosti případnou agresivitu zvládnout, informovanost a dostatečnou znalost postupů při vyšetřování případů šikany.

Abstract

The bachelor thesis The Issue of Aggressiveness and Bullying at The Lower Secondary School is divided into two parts, theoretical and practical.

The theoretical part describes the forms and the acts of bullying in common and also in specific settings. There is also described the process of solving bullying, some methods of prevention a some organisations which can cooperate with school. In the conclusion of theoretical part some particular cases of bullying can be found as well as legal enactments.

The practical part contains the research made by the method which uses a questionnaire. The research was made with the group of teachers and pupils from the primary school Zářečná in Tachov. The research among the pupils focused on the frequency of bullying in their school, how are they informed about bullying and the faith in pedagogical employees. The research among the teachers focused on the level of aggressiveness of pupils in their school and the ability to solve the aggressiveness of pupils. It was also focused on how they are informed about bullying and on knowledge how to solve it.

Seznam literatury

- ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 978-80-7367-881-4
- BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-08-9
- FIELDOVÁ, Evelyn. *Jak se bránit šikaně*. Praha: Euromedia Group, 2009. ISBN978-80-249-1176-2
- KASL, Verena. *Hněv a jeho smysl*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-807361-760-2
- KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5
- KOLŘ,Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1
- MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5
- NOVÁK, Tomáš., CAPPONI ,Věra. *Sám proti agresi*. Praha: Grada Publishing, 1996. ISBN 80-7169-253-0
- ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-718-049-9
- ŘÍČAN, Pavel., JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6
- SPURNÝ, Joža. *Psychologie násilí*. Praha: Eurounion, 1996. ISBN80-85858-30-4
- VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7

Internetové zdroje

Agrese v mezilidských vztazích [online] Dostupný z: etika1webgarden.cz./file/12798258

[cit.2013-25-3]

MŠMT k prevenci a řešení šikany mezi žáky škol a školských zařízení. [online] 2006. Dostupný z:<http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>.

[cit.2013-15-3]

Nejlepší dětský spot proti šikaně. [online] 2006. Dostupný

z:www.tyden.cz/rubriky/domaci/skolstvi/video-nejlepsi-detsky-spot-proti-sikane100663.html

[cit.2013-25-3]

Sociálně- patologické jevy a jejich prevence [online] 2003. Dostupný

z:www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/socialne-patologicke-jevyajejichprevence/default.aspx

[cit.2013-15-3]

Šikana ve škole a trestní právo [online] 2006. Dostupný z:[www.trestni-rizeni.com./dokumenty/sikana-](http://www.trestni-rizeni.com./dokumenty/sikana-ve-skole-a-trestni-pravo)

[ve-skole-a-trestni-pravo](http://www.trestni-rizeni.com./dokumenty/sikana-ve-skole-a-trestni-pravo) [cit.2103-16-3]

Šikana z právního hlediska [online] 2006. Dostupný z:www.sikana.cz./sikana.prav.rozb.html [cit.2013-

15-3]

Where the seeds of Bulling come from. [online] 2006. Dostupný z:

www.vlastnicesta.cz/akademie/where-the-seeds-of-bullinf-come-from [cit.213-20-2]

Zvláštní typy šikany. [online] 2013. Dostupný z:[www.zdraviasport.cz./2012/nemoci/zvlastni-typy-](http://www.zdraviasport.cz./2012/nemoci/zvlastni-typy-sikany.html)

[sikany.html](http://www.zdraviasport.cz./2012/nemoci/zvlastni-typy-sikany.html) [cit.2013-25-3]

Přílohy

1. Průzkum šikanování – dotazník pro učitele

Jmenuji se Hana Kosturová a pracuji jako učitelka na 2. stupni v základní škole Zářečná v Tachově.

V současné době studuji na Pedagogické fakultě v Plzni obor Učitelství praktického výcviku a praktického vyučování. V tomto roce bych měla studium ukončit státní závěrečnou zkouškou. Součástí této zkoušky je vypracování bakalářské práce. Tématem mé bakalářské práce je agresivita a šikana na 2. stupni základních škol. Pro praktickou část své práce jsem si vybrala výzkum, který se týká problematiky šikany na vaší škole.

Proto si vás dovoluji požádat o vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník je anonymní. Prosím vás o pravdivé vyplnění dotazníku, protože výsledky tohoto výzkumu budou využity k minimalizaci výskytu šikany na této škole.

Instrukce pro vyplnění dotazníku: Zakroužkujte nebo podtrhněte odpovědi, které považujete za pravdivé. U některých otázek je možno zvolit více odpovědí.

Děkuji za pochopení a vaši snahu.

1. Myslím si, že na této škole je agresivita dětí:

- a) zvládnutelná
- b) hůře zvládnutelná
- c) téměř se nedá zvládnout
- d) nevím, neumím posoudit

2. O projevech a druzích šikany:

- a) vím vše
- b) mám částečné znalosti
- c) nevím, nejsem dostatečně informován

3. Kdybych byl svědkem případu šikany, řešil bych ji : (můžete označit více odpovědí)

- a) s jejími účastníky
- b) s ředitelem školy
- c) s třídním učitelem
- d) s rodiči účastníků šikany
- e) s výchovným poradcem školy
- f) nemám představu, s kým bych měl situaci řešit

4. V této škole jsou podle mého názoru děti, které:

- a) by mohly být obětí šikany
- b) by mohly být v roli těch, kdo šikanují
- c) nevím, nemohu posoudit

5. Za dobu své učitelské praxe jsem školení k postupu při řešení šikany:

- a) absolvoval
- b) neabsolvoval

6. Myslím si, že absolvování školení k postupu pro řešení šikany je pro učitele:

- a) důležité, protože je přesně informován, jak tyto situace správně řešit
- b) nedůležité, dokázal bych situaci správně řešit i sám
- c) nevím, neumím posoudit

7. Myslíte si, že dokážete ochránit oběť:

- a) ano, v každém případě
- b) ano, ale jen někdy
- c) nevím, nedokážu posoudit
- d) ne, v žádném případě

8. Snaha o řešení případů šikany do důsledku je na této škole:

- a) v každém případě
- b) malé
- c) téměř žádná
- d) nevím, neumím posoudit

9. S postupy řešení šikany jsem seznámen:

- a) velmi dobře, přesně vím, jak šikanu ve škole řešit
- b) mám jen částečnou představu, jak správně postupovat
- c) neznám správný postup pro řešení šikany

2. Průzkum šikanování – dotazník pro žáky

Dobrý den,

studuji na Pedagogické fakultě v Plzni a tento rok zakončím studium státní závěrečnou zkouškou, jejíž součástí je zpracování bakalářské práce. V rámci praktické části práce jsem si zvolila výzkum, který se týká problematiky šikany na vaší škole.

Z tohoto důvodu Vás žádám o vyplnění dotazníku. Tento dotazník je anonymní, to znamená, že v něm nebudete uvádět své jméno. Chtěla bych Vás požádat o pravdivé a upřímné vyplnění dotazníku.

Instrukce k vyplnění dotazníku:

Zakroužkujte variantu odpovědi, kterou považujete za správnou. Tam, kde není uveden výběr z možností, napište krátce vlastní odpověď. Pokud není uvedeno jinak, označte prosím jen jednu možnost.

Škola:

1) Jsem:

- a) chlapec
- b) dívka

2) Na posledním vysvědčení jsem měl/a známku z chování:

- a) 1
- b) 2
- c) 3

3) Za šikanu považuji: (můžete označit více možností)

- a) bití
- b) nadávání
- c) schovávání věcí
- d) pomluvy
- e) jiné .....

4) V naší škole se podle mě šikana :

- a) vyskytuje často
- b) vyskytuje jen občas
- c) nevyskytuje vůbec
- d) nevím

5) V naší třídě se podle mě šikana :

- a) vyskytuje často
- b) vyskytuje jen někdy
- c) k šikaně nikdy nedošlo
- d) nevím

6) Byl/a jsi někdy svědkem toho, když někdo ve škole ubližoval jinému žákovi / žákům?

- a) ano
- b) ne

7) Kde se to nejčastěji dělo: (Pokud jste na předchozí otázku odpověděli „ne“, tuto otázku prosím nevyplňujte.) (Můžete označit více možností)

- a) v e třídě
- b) na chodbě
- c) v šatně
- d) na WC
- e) jinde .....

8) Když jsi byl svědkem toho, když někoho šikanovali, pomohl/a jsi mu?

- a) ano, vždycky
- b) ano, často
- c) ano, někdy
- d) ne, bál/a jsem se, že by se něco podobného mohlo stát i mě
- e) ne, nikdy se do ničeho nepletu

9) 9) Kdyby tě někdo šikanoval, řekl/a bys to: (můžete označit více možností)

- a) kamarádovi
- b) třídnímu učiteli
- c) jinému učiteli
- d) výchovnému poradci ve škole
- e) řediteli školy
- f) rodičům
- g) někomu jinému (uvedte komu)
.....
- h) neřekl bych to nikomu

10) Víš o tom, že by po dobu tvé školní docházky byl na této škole řešen případ šikany?

- a) ano
- b) ne

11) Byl/a jsi ty sám někdy šikanován/a ?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím, neumím to posoudit

12) Proč podle tvého názoru k šikaně ve škole dochází?

.....

.....

13) Kdyby se tě někdy šikana týkala jako oběti, od koho máš informace, co bys měl/a dělat? (můžete označit více odpovědí)

- a) od učitelů ve škole
- b) od výchovného poradce ve škole
- c) od rodičů
- d) jiné.....

14) Šikana se podle tvého názoru vyřeší:

- a) často
- b) většinou
- c) jen někdy
- d) nevyřeší vůbec
- e) nevím, neumím posoudit

Děkuji za Váš čas!